זוכרות
ذاكرات
zochrot

ذاكرات بيت نبالا
זוכרות את בית נבּאלא
Remembering Bayt Nabala

ذاكــرات بيــت نـبـالا

זוכרות את בית נבּאלא

Remembering Bayt Nabala

تحرير: عمر الغباري
بحث وجمع مواد: عمر الغباري، رنين جريس، زياد خدّاش، أديب قطيفان

الغلاف الأمامي: لاجئات في مخيم الجلزون عائدات إلى بيت نبالا، 14.9.2016
حليمة خدّاش (على اليسار) نعمة نخلة (في الخلف) وفاطمة العرايشة. تصوير عمر الغباري

الغلاف الخلفي: خريطة فلسطين قبل النكبة، اعداد سلمان أبو ستة.

تصميم: محمود ياسين
طباعة: مطبعة الرسالة – بيت حنينا، القدس
ترجمة: عمر الغباري

إصدار / جمعية زوخروت ، شارع يتسحاق سديه 34 ، ص.ب. 51698 تل أبيب 67212
هاتف: 6953155-03 ، فاكس: 6953154-03

עורך: עמר אלע׳בארי
מחקר ואיסוף חומרים: עמר אלע׳בארי, רנין ג׳ריס, זיאד ח׳דאש, אדיב קטיפאן

שער קדמי: פליטות במחנה פליטים אלג׳זון, שבות לבית נבאלא
חלימה ח׳דאש (משמאל), נעמה נח׳לה (מאחור) ופאטמה אלעראישה. 14.9.2016, צילם עמר אלע׳בארי

שער אחורי: מפת פלסטין לפני הנכבה, עורך: סלמאן אבו סתה

עיצוב: מחמוד יאסין
הדפסה: דפוס אלרסאלה, בית חנינא, י-ם
תרגום: עמר אלע׳בארי

הפקה / עמותת זוכרות , יצחק שדה 34, ת.ד 51698 תל אביב יפו 67212
טל׳ 6953155 - 03, פקס 6953154 - 03
Zochrot ,Yitzhak Sade 34, Po Box 51698, Tel Aviv 6721202

זוכרות
ذاكرات
zochrot

تحية وشكر خاص إلى لاجئي/ات بيت نبالا الذين سمحوا لنا بدخول قريتهم.
תודה מיוחדת לפליטי/ות בית נבאלא שהרשו לנו להיכנס לכפרם

آذار **March** מרס

2017

© All rights reserved to those who were expelled from their homes

3//2

مقدمـة

كان في بيت نبالا رمضان، وكان الناس صائمين حين تم تهجيرهم من قريتهم. كان في اللد رمضان، وكان الناس صائمين حينما تم إعدامهم في مسجد دهمش وفي شوارع المدينة. حتى في تلك الظروف الحالكة لم تتخلّ نعمة، المرأة الفلسطينية البسيطة، عن مسؤولياتها تجاه عائلتها فحرصت أن تكون في جعبتها وجبة إفطار لتطبخها في العراء وتسدّ بها رمق الصائمين الهائمين على وجوههم نحو مصير مجهول. ورغم اللجوء والكارثة لم تنكسر شوكة الأستاذ إبراهيم ونجح في شقّ طريقه نحو الدراسات العليا والعمل الجادّ والمراتب المرموقة. هذان نموذجان من نماذج المواجهة مع مأساة النكبة قدمتهما شخصيتان مهجّرتان من بيت نبالا منذ 1948. انتشلنا فصولاً من ذاكراتهما، كما انتشلا هما الماء من بير البلد قبل النكبة، وصببناها هنا في هذا الكتيّب.

بيت نبالا هي فصل واحد من فصول النكبة الفلسطينية، يتشابه مع الكثير من الفصول ويتميّز عنها في بعض التفاصيل. إن الحياة في بيت نبالا قبل النكبة وُصفت بكلمات لاجئيها كفريدة وذات رونق خاصّ، والطبيعة الخلابة التي تغطي أطلال القرية في أيام الربيع هذه تبدو منقطعة النظير. أشرفت منازلها من قمة الهضبة على سهول مستوية وافرة بالخيرات.

يحكي هذا الكتيب حكاية بيت نبالا ويحمل بين طياته أشواق اللاجئين إلى فردوسهم المفقود، ويعرض خرائط فلسطين قبل النكبة ووصفا للقرية قبل تطهيرها عرقيًا، وصورًا حديثة من واقع القرية اليوم، ليتحدّى ماكنة المحو الإسرائيلية التي تهدف إلى إلغاء الوجود والهوية الفلسطينيين وإنكار الجريمة والتملص من المسؤولية. كما يأتي الكتيب بنبذة عن مخيم الجلزون ليساهم في نقل أوضاع اللاجئين الفلسطينيين الممنوعين من العودة إلى ديارهم منذ 69 عامًا وما زالوا يعانون الأمرّين في ظلّ النكبة المستمرة.

صدر "ذاكرات بيت نبالا" كجزء من نشاط في بيت نبالا المهجرة قامت به جمعية ذاكرات (زوخروت) بالتعاون مع جمعية بيت نبالا - فلسطين، شمل زيارة لمجموعة من لاجئي القرية القاطنين

حاليًّا في منطقة رام الله ولا سيما في مخيم الجلزون إلى قريتهم وملامسة ترابها، ونصب لافتات تحمل اسمها لإحيائها من جديد ولو لبضع ساعات.

وسينضم هذا الكتيب إلى سلسلة طويلة من الكتيبات والفعاليات التي تنظمها زوخروت- ذاكرات في المدن والقرى الفلسطينية المدمّرة بهدف توعية الإسرائيليّين بتفاصيل النكبة الفلسطينية، والمناداة بتحمّل الطرف الإسرائيلي المسؤولية عن دوره في تسبيب النكبة، والإدراك بأن الاعتراف بحق العودة للاجئين الفلسطينيين هو أساس لأيّ عملية عدالة وسلام للبلاد وسكانها.

"ذاكرات بيت نبالا" هو الكتيب رقم 63 في سلسلة الكتيّبات التي تصدرها «زوخروت" عن القرى والبلدات المنكوبة في هذه البلاد، وقد صدر قبله كتيّبات عن المواقع التالية: بيت نتّيف، دير أبان، لوبية، صرعة، حدثا، الرويس، ميعار، بلد الشيخ، ياجور، البصّة، طيرة حيفا، صمّيل الخليل، منشية عكا، معلول، طبرية، عاقر، البروة، خبيزة، كفر سبت، القبو، عيلبون، إقرث، كفر بـرِعم، منشية يافا، الغبَـيَـات، سبلان، العراقيب، كفر عنان، الدامون، مسكة، السُّميرية، سمسم، الراس الأحمر، عين كارم، عجّور، كويكات، أم برج، خربة اللوز، الشيخ مونّس، المالحة، العجمي في يافا، عمواس يالو وبيت نوبا، حطّين، الكفرين، الشجرة، ترشيحا، بئر السبع، اجليل، اللجون، سحماتا، الجولان، اسدود والمجدل، خربة جلمة، الرملة، اللد، عكا، حيفا، عين المنسي، الحرم (سيدنا علي)، عين غزال، لفتا ودير ياسين.

زوخروت (ذاكرات)
آذار 2017

הקדמה

היה רמדאן בבית נבאלא. האנשים היו בצום ביום גירושם מכפרם. היה רמדאן בלוד הקרובה. האנשים היו בצום כאשר נטבחו במסגד דהמש וברחובות העיר. אשה פלסטינית פשוטה מספרת את סיפורה בחוברת זו, ומסבירה איך המשיכה לקחת אחריות, גם בתנאים מחפירים, כלפי משפחתה ודאגה שתהיה באמתחתה, גם המסע הפליטות, ארוחת ערב לשבירת הצום, שתכין אותה אי שם על אדמת טרשים, ותסיע בהזנת אלה שצמו כל היום, ומשוטטים לכיוון הלא נודע. ולמרות הפליטות והאסון לא דעכה המוטיבציה של מר אבראהים והצליח לפרוץ את הדרך ללימודים אקדמאיים ועבודה משמעותית ומעמד חברתי גבוה. אלה שני מודלים להתמודדות מול הטרגדיה של הנכבה כפי שהם מצטיירים משתי דמויות שגורשו מבית נבאלא ב- 1948. דלינו פרטים מזיכרונותיהם, בדומה לדליית המים מבאר הכפר לפני הנכבה שהם בעצמם עשו, ויצקנו אותם לתוך חוברת זו.

בית נבאלא הוא רק פרק אחד מתוך פרקים רבים בנכבה הפלסטינית. הוא דומה לרבים מהם, אך נבדל מהם בפרטים הקטנים המיוחדים לו. החיים בבית נבאלא לפני הנכבה מתוארים בפי פליטיו כחיים שאין דומה להם עם טעם מיוחד. הטבע המרהיב שמכסה את שרידי הכפר בימי אביב אלה ממש נראה כאילו יחיד במינו. בתי הכפר השקיפו ממרום התל לעמקים משורים מלאים בכל טוב.

חוברת זו מספרת את סיפור בית נבאלא, וטומנת בחובה את געגועי הפליטים לגן עדן האבוד שלהם, מציג מפות של פלסטין לפני הנכבה, תיאור לכפר לפני הטיהור האתני ותמונות חדשות מאתר הכפר היום כדי להוות אתגר למכונה המחיקה הישראלית השואפת לבטל את הנוכחות והזהות הפלסטיניים, הכחשת הפשעים והעוולות והתחמקות מלקיחת אחריות. החוברת גם עושה היכרות עם מחנה הפליטים אלג׳ליזון, כתרומה להבנת מצבם של הפליטים המנועים משיבה מזה 69 שנים וסובלים מהשלכות הנכבה המתמשכת.

החוברת יצאה לאור כחלק מפעילות בבית נבאלא שאורגנה על ידי עמותת זוכרות ועמותת בית נבאלא-פלסטין. הפעילות כללה ביקור של קבוצת פליטים מבית נבאלא המתגוררים בראמללה ומחנה הפליטים אלג׳לזון, בכפרם ההרוס, דריכה במקום, התחברות עם אדמת הכפר, הצבת שלטים עם שמו של הכפר להחייאתו מחדש, ולו רק לכמה שעות.
חוברת זו הופקה לרגל הפעילות בבית בבית נבאלא, ותצטרף לשורה ארוכה של חוברות ופעילויות שעמותת זוכרות מארגנת בערים והכפרים הפלסטינים ההרוסים במטרה להגביר את המודעות של הציבור הישראלי לנכּבּה הפלסטינית, לקרוא ללקיחת אחריות של הצד הישראלי על חלקו בנכבה וללמוד כי הכרה בזכות השיבה לפליטים הפלסטינים הינה הבסיס לתהליך הצדק והשלום בארץ ולעתיד בני האדם החיים בה.
"זוכרות את בית נבּאלא" היא החוברת מספר 63 בסדרת החוברות שעמותת זוכרות מפיקה לתיעוד המקומות שישראל כבשה והרסה במהלך הנכּבּה מאז 1948. קדמו לה חוברות על המקומות האלה: בית נתיף, דיר אבּאן, לוּבְּיָה, סֹרעה, חדת׳א, אלרֻויס, מיעאר, בַּלַד אלשֵיח׳, יאג׳ור, אלבַּסָּה, טירת חיפא, סֻמֵּיל אלח׳ליל, אלמְנְשִיָּה-עכּא, מעלול, טבַּרִיָּה, עאקִר, אלבִּרְוָה, חֻבֵּיזה, כַּפְר סַבְּת, אלקַבּוּ, עילבּוּן, אִקרִת׳, כֻּפְר בִּרעִם, אלמנשיה-יאפא, אלעֻ׳בַּיָּאת, סַבַּלאן, אלעראקיבּ, כַּפר עִנאן, אלדאמוּן, מִסְכָּה, אלסֻמַּיְרִיָּה, סִמְסִם, אלראס אלאחמר, עין כּארִם, עג׳וּר, כּויכּאת, ח׳רבת אם בֻּרג׳, ח׳רבת אללוז, אלשיח׳ מֻוַּנִּס, אלמאלחה, אלעג׳מי ביאפא, עִמְוָאס יָאלוּ ובית נוּבּא, חִטִּין, אלכַּפְרֵין, אלשַג׳רָה, תרשיחא, בִּאְר אלסַבְּע, גְ׳לִיל, אללַג׳ון, סֻחמאתא, אלג׳וּלאן, אסְדוּד ואלמַגְ׳דַל, חִ׳רבּת גַ׳לַמה, אלרַמלה, אללִּד, עכּא, חַיפא, עין אלמַנְסִי, אלחַרַם [סידנא עלי], עין עַ׳זאל, לִפְתא ודיר יאסין.

זוכרות
מרס 2017

بيت نبالا

قرية فلسطينيّة عربيّة مهجّرة تقع على مسافة 10 كم تقريبًا شماليّ شرق اللد. واليوم قرب موشاف بيت نحميَه الذي بني على أراضي القرية. تمّ احتلالها في منتصف تموز من عام 1948 من قبل الجيش الإسرائيليّ وتهجير جميع سكانها وتدمير منازلها، ما عدا مبنى المدرسة. كانت القرية قائمة على تل صخريّ يرتفع 100 متر عن سطح البحر محاط بأرض مستوية في الطرف الشرقي للسهل الساحلي الأوسط ويشرف على سهول اللد. وامتدت أغلب منازل القرية على التل على شكل مستطيل نحو الشرق والغرب على مساحة بلغت 123 دونمًا، وكانت غالبيّة المنازل مبنيّة بالحجارة والطين، وبعضها بحجارة حديثة وإسمنت. وتنحصر القرية بين واديين، وادي شاهين من الجنوب وكان يسميه أهل القرية بالوادي القبلي أو وادي كريكعة ، والوادي الشامي شمالي القرية. وكان المدخل الرئيسيّ للبلد في جهة الغرب، يبدأ من الشارع العام (اليوم شارع 444) ثم يتفرع قبل وصول القرية إلى طريقين رئيسيّين متوازيين يقطعان القرية من غربها إلى شرقها. وقد كانت بيت نبالا واقعة شرقي طريق عام يؤدّي جنوبًا إلى اللد والرملة ومن ثمّ إلى يافا وغيرها من المدن، وشمالًا نحو راس العين وكفر قاسم وغيرها. وبفضل موقعها على طرق رئيسيّة (اليوم شارع 444 وعلى مقربة من شارع رقم 1) فقد أنشأت سلطات الانتداب البريطاني خط سكة حديد غربي القرية ومحطة للقطار ساهمت في نقل الحجارة من محاجر وكسارات بيت نبالا، وربطها بخط سكة حديد رفح-حيفا. وكانت طرق فرعيّة أخرى تربطها بالقرى المجاورة لها قبل النكبة. في الشمال كانت قرية طيرة دندن (بريكت وطيرة يهوده) وقرية قولة (چفعات كوَّح وحرش قولة) ثم قرية المزيرعة (مدينة إلعاد)، وفي الشمال الغربي كانت المستعمرة الألمانيّة حميديّة - ڤيلهلما (أسست عام 1902 على يد ألمان هيكليّين، تضامنوا مع النازيين خلال الحرب العالمية الثانية فنقلوا إلى حيفا في 20 نيسان 1948 بأمر من البريطانيين، واليوم يقوم في موقعها موشاڤ بني عطروت) وقرية العباسية (يهود)، وعلى جهة الغرب كانت دير طريف (اليوم عليها شوهم وبيت عريف الإسرائيليّتين)، وفي الجهة الجنوبية الغربية قرية جنداس (بنى قربها چناتون) وبن شيمن (قرية زراعية يهودية ما زالت موجودة، أسست عام 1923) واللد والرملة التي تمّ تهجير 95% من سكانها، وفي جهة الجنوب قرية

الحديثة (على أراضيها اليوم أحراش وبلدة حديد الإسرائيليّة)، وفي الشرق بُدرُس وقبية (الواقعتان اليوم في الضفة الغربية) وفي الشمال الشرقي قرية رنتيس (في الضفة الغربية)، تفصل بينها حدود الهدنة من عام 1949، أي الخط الأخضر.

في سنة 1596، كانت بيت نبالا قرية في ناحية الرملة (لواء غزة)، وعدد سكانها 297 نسمة. وكانت تؤدي الضرائب على عدد من الغلال كالقمح والشعير والزيتون والفاكهة، وعلى عناصر أخرى من المستغلات كالماعز وخلايا النحل ومعصرة كانت تستعمل لعصر الزيتون أو العنب. وفي عام 1922 بلغ عدد سكان بيت نبالا نحو 1324 نسمة وارتفع في عام 1931 إلى 1758 نسمة. وبناء على إحصائيّات بريطانية من عام 1945 كان عدد سكان بيت نبالا 2310 أشخاص. ويقدر عددهم عند احتلالها عام 1948 بحوالي 2680 شخصًا.

اعتاش أهالي بيت نبالا بغالبيتهم من الزراعة وتربية المواشي؛ فكانوا يملكون 15,051 دونماً من الأرض فكانوا يزرعون الحبوب على أنواعها، ولا سيما القمح، والزيتون والعنب والفاكهة، كالتّين والحمضيّات. وكانت الزراعة بعليّة في معظمها، أمّا بساتين الحمضيات فكانت تروى من آبار إرتوازية. وكانت الحقول الزراعية تحيط بالقرية. في 1945/1944، كان ما مجموعه 226 دونماً مخصصاً لأشجار الحمضيات والفواكه، و10,197 دونماً للحبوب، و1733 دونماً مرويًّا أو مستخدماً للبساتين، وشغلت أشجار الزيتون 2,680 دونمًا. وينسب الزيتون النبالي المشهور في فلسطين إلى بيت نبالا.

تكثر في أنحاء القرية آبار المياه المحفورة بين البيوت، بالإضافة إلى بئر ارتوازية مركزية عند مدخل القرية تسمي بير البلد. وكان في القرية مطحنة حبوب وأربع معاصر زيتون. كما كان فيها عدد من الكسارات.

تتواجد في أنحاء القرية آثار قديمة يعود بعضها إلى الفترة البرونزية وبعضها إلى الفترة البيزنطية وبعضها إلى الفترة الأمويّة. وينسب الإسرائيليون اسم بيت نبالا إلى اسم قرية "نبالاط" المذكورة في التوراة. وتقع خربة رأس الدالية وخربة الركوب جنوب القرية.

في فترة الانتداب أنشأ البريطانيون عام 1937 مطار اللد على بعد 5 كم غربي بيت نبالا، وفي عام 1940 أنشأوا معسكراً متاخماً لمدخل البلدة على الجهة الغربية من الشارع العام، وكان عدد من سكان القرية يعملون فيه. وبعد 1948 صار المعسكر البريطاني معسكرا إسرائيليًّا ولا يزال كذلك حتى اليوم. أدار القرية قبيل النكبة مجلس قروي، كان فيها مسجد ومقام يدعى الشيخ عبد القادر على الطرف الشرقيّ للمقبرة، وديوان عامّ. أما المدرسة الابتدائية فكانت على الطرف الغربي للقرية قرب الطريق العامّ وقد أسست في سنة 1921، وكان يؤمّها 230 تلميذاً في عام 1947/1946، من الصف الأول حتى الرابع، عمل فيها ثماني معلمين، وكانت فيها مكتبة تحتوي على 446 كتابًا. وقد شُرع ببناء مدرسة إضافية للبنات بجوار مدرسة البنين، إلّا أن النكبة أوقفت استمرار العمل فيها.

احتلال القرية

أقرّت الأمم المتحدة قرار تقسيم فلسطين إلى دولة يهودية وأخرى عربيّة في 29.11.1947. رسميًّا، أعلنت الحركة الصهيونية قبول القرار، بينما أعلن الفلسطينيون والعرب عمومًا رفضه. وفقًا لقرار التقسيم كانت منطقة اللد والرملة، بما فيها بيت نبالا، ضمن الدولة العربية المقترحة. خلال عشرة

أيام من المعارك بين الهدنتين عام 1948، انطلقت عمليّة عسكرية إسرائيليّة باسم عملية داني بين 10 تموز حتى 19 تموز. سمّيت كذلك على اسم داني مس، نائب قائد كتيبة في البلماح، كان قد قتل في يناير\كانون ثان في كمين لمقاتلين فلسطينيين قرب بيت نتيف. إلا أن الاسم الأول للعملية العسكرية هذه كان "لرلر" اختصارًا للمناطق الرئيسية المطلوب احتلالها وهي لد، رملة، لطرون، رام الله. وكلها خارج حدود الدولة اليهودية المقترحة في قرار التقسيم. كانت الأهداف الرسمية للعملية هي إبعاد الخطر الكامن في اللد والرملة عن تل أبيب واحتلال اللطرون لفتح الشارع الرئيسي إلى القدس. تمّ احتلال بيت نبالا في 13.7.1948 مباشرة بعد سقوط اللد والرملة وتهجير سكانها باتجاه بيت نبالا في ذات اليوم. صدرت الأوامر إلى القوات الإسرائيلية، وفق ما يقول المؤرخ الإسرائيلي بِني موريس، بمهاجمة بيت نبالا التي كانت ترابِط في المعسكر المجاور لها كخط دفاع ثانٍ سريةٍ من الجيش العربي (قوامها 120-150 جنديا)، بعد الاستيلاء على اللد والرملة. وذكرت صحيفة نيويورك تايمز أنّ وحدة إسرائيلية اقتحمت مشارف القرية، في 11 تموز/يوليو، من أجل إحباط محاولة عربية لاستعادة مستعمرة ويلهلما المجاورة؛ وهي مستعمرة زراعية أسسها رهبان تمبلر Templersهيكليّون ألمان. لكن جاء في نبأ عاجل، عقب ذلك، أن القوات العربية استردت القرية في 12 تموز/يوليو، من أجل إقامة مرابض مدفعية لصدّ الهجمات الإسرائيلية على اللد. وجاء في رواية الصحيفة أن مصفحات الجيش العربي دخلت القرية، إلا أنها وصلت متأخرة جداً وكانت عاجزة عن نجدة اللد. وذكرت البرقيات أن الإسرائيليّين استولوا على بيت نبالا في 13 تموز/ يوليو، بعد قتال شديد، اصطدمت فيه الدبابات والمصفحات الإسرائيلية بمصفحات الجيش العربي. وفي اليوم التالي، تواردت أنباء تفيد بأن القرية غدت أرضاً محايدة، "لا تمثل أي خطر على اللد والرملة" اللتين أمستا في يد الإسرائيليين. وبعد أيام قليلة قالت صحيفة نيويورك تايمز أن القرية احتُلت قبل توقيع الهدنة الثانية في 18 تموز/يوليو.

ويزعم موريس أن سكان بيت نبالا أُخرجوا من القريةِ بأمر من الجيش العربي، قبل شهرين تقريباً من تاريخ احتلالها، أي في 13 أيار/مايو. لكن هذا مما لا يمكن التثبت منه. فشهادات لاجئي بيت نبالا تؤكد نزوحهم عن القرية نتيجة الخوف وعند سماع إطلاق نار وقذائف على مشارف القرية، ورؤية اللاجئين المذعورين من البلدان المجاورة مارّين من قريتهم. وقد تبقى في القرية بعض الرجال والنساء من كبار السنّ والمرضى، وانقطعت أخبارهم عن ذويهم ولم يعرف مصيرهم.

أما منازل بيت نبالا فقد هدمت بعد أن تقدم رئيس الحكومة الإسرائيلية دافيد بن غوريون في 13 أيلول/سبتمبر 1948، من اللجنة الوزارية الإسرائيلية الخاصة بالأملاك المهجورة، بطلب الإذن في تدميرها. وقد ذكر ذلك بيني موريس في كتابه "ولادة مشكلة اللاجئين الفلسطينيين 1947-1949" حيث طلب بن غوريون من اللجنة الوزارية، باسم القائد العسكري للمنطقة الوسطى، ما يلي: "بسبب نقص في القوى البشرية للتحكم في الحيّز والتحصّن في العمق .... هناك حاجة إلى هدم جزئيّ للقرى المبينة أدناه: 1. السافرية 2. الحديثة 3. عنابة 4. دانيال 5. جمزو 6. كفر عانة 7. اليهوديّة 8. برفيليا 9. البرّية 10. القباب 11. بيت نبالا 12. دير طريف 13. الطيرة 14. قولة" [تم تصحيح الأخطاء التي وردت في المصدر العبري بأسماء القرى\\ ع.غ]

وقد تشتت لاجئو بيت نبالا في أصقاع الأرض ويسكن اليوم أكثر من 60% منهم في الأردن، خاصة في عمّان ومخيم الوحدات وعدد قليل في الزرقاء وإربد، ويسكن حوالي ربع لاجئي بيت نبالا في فلسطين خاصة في مخيم الجلزون شمالي رام الله ومخيم دير عمّار غربيّ رام الله وقرية بيتللو وبير زيت ومدينتي رام الله والبيرة، وانتقلت نسبة قليلة للسكن في الشتات.

القرية اليوم

غلبت على الموقع الحشائش والنباتات الشائكة الملتفة وشجر السرو والتين والسدر (طعامير). ويقع الموقع نفسه في الجانب الشماليّ من مستعمرة بيت نحميَه، على خط مستقيم شرقي شارع رقم 444 المؤدي إلى اللد وغربي الشارع السريع رقم 6. وتقع على تخومه بقايا مقالع حجارة، وبعض المنازل المتهاوية. وتتناثر حجارة المنازل المدمّرة في كل أنحاء التل. مقبرة القرية لا تزال موجودة وتبرز فيها بعض القبور المرتفعة ويبدو أحدثها وأبرزها – كما تعرّف عليه أهل البلد- قبر السيد أحمد سليمان قطيفان، إلا أن المقبرة مهملة ومنتهكة. وفي مدخل البلد، عند بوابة موشاڤ بيت نحميَه، لا يزال مبنى مدرسة بيت نبالا موجودًا، وهو مبنى مستطيل الشكل من طابق واحد مبنيّ من حجر مقصوص، ويستعمل المبنى اليوم كمكتب للصندوق القومي اليهودي (كيرن كييمت). أما الأراضي الزراعية المحيطة بالقرية فيزرعها الإسرائيليون. قسم من أراضي القرية يقع في متنزّه غابة شوهم، كما ويمرّ داخل القرية المدمّرة مسار مشي منظم وهو جزء من «سبيل إسرائيل».

أقام الإسرائيليّون على أراضي القرية مستعمرتين زراعيّتين. في عام 1949، أنشئ موشاڤ كفار ترومان على اسم الرئيس الأميركي هاري ترومان غربي القرية، وموشاڤ بيت نحميَه، في سنة 1950، جنوبي الموقع، وقد سمّي بدايةً بيت نبالا ب، ثم نڤلاط ثمّ بيت نحميه.

الوصول إلى موقع القرية يتمّ من خلال طريق ترابي يبدأ بعد بوابة بيت نحميَه مباشرة على اليسار، بعد موقف للسيارات خلف مدرسة بيت نبالا.

المصادر – מקורות

- مصطفى مراد الدباغ: بلادنا فلسطين، بيروت 1974
- الموسوعة الفلسطينية، دمشق، 1984.
- وليد الخالدي، كي لا ننسى، بيروت، 1997.
- أحمد خليل كايد حسين، قرية بيت نبالا- من سلسلة القرى الفلسطينية المدمرة، رقم 22
- Walid Khalidi, All that Remains, 1990
- מוריס בני, לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949, תל אביב, 1991
- Salman Abu Sitta, The Palestinian Nakba 1948, 2000
- www.PalestineRemembered.com
- http://zochrot.org
- http://he.wikipedia.org
- مقابلات مع لاجئين ولاجئات من بيت نبالا
- جولة ميدانية في بيت نبالا المهجّرة

בית נבּאלא

כפר פלסטיני ערבי הרוס ממוקם במרחק של כ- 10 ק"מ צפונית-מזרחית לעיר לוד. כיום סמוך למושב בית נחמיה שנבנה על אדמותיו. הכפר נכבש באמצע יולי 1948 על ידי הצבא הישראלי, כל תושביו גורשו וכל בתיו נהרסו מלבד מבנה בית הספר. הכפר שכן בקצה המזרחי של מישור החוף (השפלה) על תל סלעי בגובה 100 מטר מעל פני המים, מוקף בעמקים והשקיף למישור שסביב לוד ושדה התעופה. צורת הכפר הייתה מלבנית בכיוון מזרח -מערב. השטח הבנוי של הכפר היה 123 דונם. רוב הבתים היו בנויים מאבן ובוץ, חלקם מבטון ואבן מסותתת. הכפר תחום בין שני נחלים, מכיוון דרום ואדי שאהין, שנקרא גם ואדי כּריפעה או ואדי אלקִבּלי (הדרומי), ומצפון ואדי אלשאמי. הכניסה הראשית של הכפר הייתה בצדו המערבי. דרך הגישה לכפר התחילה בכביש הראשי (כיום כביש 444) ולפני ההגעה לכפר היא התפצלה, ליד בית הספר, לשתי דרכים מקבילות שחצו את הכפר לאורכו ממערב למזרח. הכפר היה ממוקם בצד ציר תחבורה מרכזי, שחיבר את ערי המרכז רמלה לוד ויפו עם הצפון דרך כפר קאסם, שכם והלאה (כביש 444) וקרוב לכביש יאפא- אלקדס (תל אביב-ירושלים, כביש מספר 1). בנוסף לכך, בנו הבריטים תחנת רכבת "ג'יניס" בסמוך לבית נבאלא, שהייתה מחוברת לקו רכבת חיפה - רפיח, להובלת נוסעים וסחורות, בעיקר אבנים וחצץ מחצבות בית נבאלא. הכפר היה מחובר בדרכי עפר לכפרים השכנים, שהיו באזור לפני הנכבה. מצפון שכן הכפר אלטירה (נבנו על אדמותיו מושב ברקת וטירת יהודה), קולה (גבעת כ"ח ויער קולה) וכפר אלמזירעה (אלעד). בצפון מערב הייתה המושבה הטמפרלית וילהלמה (נוסדה ב- 1902, תושביה הגרמנים פונו לחיפה בהוראת הבריטים באפריל 1948 לאחר הזדהותם עם המשטר הנאצי, ובמקומה נבנה מושב בני עטרות), וכפר אלבאסיה (יהוד). ממערב היה דיר טריף (שוהם ובית עריף). מדרום מערב היה ג'נדאס (מושב גינתון), בן שמן (מושבה יהודית שעדיין קיימת, נוסדה ב- 1923), הערים לוד ורמלה ש-95% מתושביהן גורשו ב- 1948. בדרום היה אלחדית'ה (על אדמותיו מושב חדיד וחורשת קק"ל). ממזרח הכפרים בדרס וקבּיה (שניהם קיימים בגדה המערבית), בצפון מזרח כפר רנתיס (גם הוא בגדה המערבית) בצדו המזרחי של

הקו הירוק, הוא קו הפסקת האש מ- 1949.
ב- 1596 היה בית נבאלא כפר בנאחיה (אזור מנהלתי עת׳מאני) של רמלה בתוך מחוז עזה. מספר תושביו אז היה 297. שילמו מסים על עזים, כוורות דבורים ובית בד לסחיטת זיתים וענבים. ב- 1922 מספר התושבים בבית נבאלא היה 1324 ובשנת 1931 חיו בו 1758 תושבים. על פי הסקר הבריטי משנת 1945 היו בכפר 2310 תושבים, שמספרם מוערך בעת כיבושו ב- 1948 ב- 2680 תושבים.
תושבי בית נבאלא התפרנסו בעיקר מחקלאות וגידול בעלי חיים. היו ברשותם 15,051 דונם אדמה שהקיפו את הכפר. הם גידלו דגנים למיניהם בעיקר חיטה, עצי זית, עצי פרי כמו ענבים, תאנים ופרי הדר. רוב החקלאות הייתה חקלאות בעל. את ההדרים והירקות הם השקו מבארות המים הרבים שחפרו ברחבי הכפר. התפלגות החקלאות בשדות הכפר בשנת 1945-46 הייתה כך, 226 דונם פירות והדרים, 10,197 דונם דגנים, 1733 דונם בוסתני ירקות וגידולים בהשקיה, 2680 דונם עצי זית. על שם הכפר בית נבאלא קיים זן מיוחד של זיתים שנקרא נבאלי.
ברחבי הכפר יש מספר גדול של בארות מים חצובים בין בתי הכפר, הייתה גם באר מרכזית לכפר שנקראה ביר אלבלד, בכניסה לכפר, קרובה לבית הספר בסמוך לכביש הראשי. בכפר היו גם ארבעה בתי בד. באדמות בית נבאלא היו כמה מחצבות בבעלות תושבים מהכפר ואנשים מחוץ לכפר.
מזרחית לכפר התגלו שרידי יישובים עתיקים מהתקופת הברונזה, התקופה הביזנטית והתקופה הערבית הראשונה. כיום נקרא המקום ח׳רבת נבלט והישראלים מייחסים אותו ליישוב הקדום נבלט שהוזכר בתנ״ך. דרומית לכפר ישנן שתי ח׳רבות (שרידים עתיקים), ח׳רבת ראס אלדאליה וח׳רבת אלרכּוּב.
בתקופת המנדט הבריטי נבנה שדה התעופה לוד ב- 1937 במרחק 5 ק״מ בלבד מבית נבאלא. ב- 1940 הקימו הבריטים מחנה צבאי מול הכפר מכיוון מערב וחלק מתושבי הכפר נהגו לעבוד בתוך המחנה. המחנה הפך למחנה צבאי ישראלי והוא קיים עד היום. לכפר הייתה מועצה מקומית שניהלה את ענייניו . היו בו מסגד ומקום קדוש בשם אלשיח׳ עבד אלקאדר בקצה המזרחי-צפוני של בית הקברות. במרכז הכפר היה גם דיואן, בית פתוח לקבל אורחים ולהתכנסות אנשי הכפר. בית הספר היסודי נבנה ב- 1921 מערבית לכפר, בכניסה ליד הכביש הראשי, בית הספר לימד עד כתה ד׳. ב- 1945 למדו בו 230 תלמידים, עבדו בו 8 מורים והוקמה בו ספרייה שהכילה 446 ספרים. בשנים האחרונות לפני הנכבה התחילו עבודות לבניית בית ספר לבנות בכפר אך כאמור העבודות הופסקו ב- 1947 ובניית בית הספר לא הושלמה.

כיבוש הכפר

האו״ם קיבל ברוב קולות את תכנית החלוקה ב- 29.11.1947 ולפיה תחולק פלסטין לשתי מדינות, אחת יהודית ואחת ערבית. באופן רשמי קיבלה התנועה הציונית את תכנית החלוקה, בזמן שהפלסטינים והערבים בכלל דחו אותה. על פי אותה תכנית חלוקה היה אזור לוד ורמלה, כולל בית נבאלא חלק מהמדינה הערבית המוצעת. במהלך עשרת ימי הקרבות שבין שתי ההפוגות, 10-19 ביולי, פתח הצבא הישראלי במבצע דני, על שם דני מס שנהרג עם שיירת הל״ה ליד בית נתיף בינואר 1948. המבצע נקרא בתחילה מבצע

לרל״ר - ראשי תיבות של היעדים לכיבוש במבצע - לוד, רמלה, לטרון ורמאללה. כולם מחוץ לגבולות המדינה היהודית המוצעת בתכנית החלוקה. הסיבות הרשמיות למבצע היו הרחקת הסכנה מתל אביב ופריצת הדרך לירושלים.

בית נבאלא נכבש ב- 13.7.1948 מיד אחרי נפילת לוד ורמלה. באותו יום גורשו תושבי שתי הערים לכיוון בית נבאלא ומשם לכיוון ראמללה. ההוראות שניתנו לצבא, לפי ח׳אלדי שהסתמך על בני מוריס, היו לתקוף את בית נבאלא, אחרי ההשתלטות על רמלה ולוד, כאשר פלוגה מהלגיון הערבי הייתה עדיין בתוך המחנה הצבאי ליד הכפר. העיתון ניו יורק טיימס דיווח שכוחות ישראליים פרצו לפאתי הכפר ב-11 ביולי, כדי להדוף ניסיון ערבי להשתלט על המושבה הטמפלרית וילהלמה הסמוכה בדרכם לסייע ללוד. העיתון דיווח שהכוח הערבי אמנם הצליח להיכנס למושבה ב-12 ביולי אך זה היה מאוחר מדי מכדי למנוע את כיבוש לוד. הדיווחים הישראלים מספרים שבית נבאלא נכבש ב- 13 ביולי אחרי קרבות קשים נגד נגמשי הלגיון הערבי. למחרת דווח שאזור הכפר הפך לשטח מפורז ו״לא מהווה סכנה על לוד ורמלה״ שהיו כבר תחת שליטה ישראלית. כמה ימים לאחר מכן ציין ניו יורק טיימס שהכפר נכבש כמה ימים לפני החתימה על הסכם הפסקת האש ב- 18 ביולי.

בני מוריס טען שתושבי בית נבאלא הוצאו מכפרם בהוראת הלגיון הערבי כחודשיים לפני כיבושו ב-13 במאי. טענה זו עומדת בסתירה עם עדויות תושבי הכפר שסיפרו את נטישת הכפר בבהלה, אחרי שמיעת ירי ופיצוצים בקרבת הכפר, ואחרי שראו את אלפי הפליטים מהיישובים השכנים עוברים דרך כפרם. תושבי בית נבאלא מספרים עוד שבכפר נשארו מספר זקנים וזקנות שלא הצליחו ללכת ולא יכלו קרוביהם לקחת אתם. הקשר עמם נותק ולא נודע גורלם.

הכפר עצמו נהרס אחרי שדוד בן גוריון, ראש הממשלה ושר הביטחון דאז, ביקש בשם מפקד חזית המרכז בצבא, ב- 13.9.1948 מ״וועדת השרים לרכוש נטוש״ רשות להרוס אותו. בני מוריס מביא את הציטוט הבא: ״מסיבת חוסר כוח אדם לתפיסת המרחב ולהתבצר בעומק .... יש צורך להרוס חלקית את הכפרים המפורטים מטה: 1. ספריה 2. חדיתה 3. עינבה 4. דינאל 5. ג׳ימזו 6. כפר אנו 7. יהודיה 8. ברפיליה 9. בריה 10. קבאב 11. בית נבאלה 12. דיר שריף [צ״ל דיר טריף] 13. טירה 14. קולה״. סוף ציטוט. יש כמובן טעויות בהגיית חלק משמות הכפרים. מדובר בכפרי אלסאפריה, אלחדית׳ה, עִנאבֶּה, דניָאל, גִ׳מזו, כפר עאנה, אליהודיה שהוא אלעבּאסיה, ברפיליה, אלבּרִיָּה, אלקֻבּאבּ, בית נבּאלא, דיר טריף, אלטירה (טירת רמלה או טירת דנדנן) וקולה.

פליטי בית נבאלא התפזרו ברחבי האזור. כיום גרים כ- 60% מהם בירדן, בעיקר בבירה עמאן, במחנה הפליטים אלוחדאת, באלזרקאא וארבּד. כ- 25% מהפליטים גרים בפלסטין רובם במחנה הפליטים אלג׳לזון מצפון לראמללה, מחנה דיר עמאר מערבית לראמללה, כפר ביתיללו, ביר זית, ראמללה ואלבירה. מספר מצומצם מהפליטים עבר לגור באירופה וארה״ב.

הכפר כיום

ברחבי שטח הכפר פזורות אבני הבתים ההרוסים ומסתתרות בין עשבים, צמחים וקוצים. במקום עומדים גם כמה עצי שיזף, תאנה, שקד, ודקל. התל שעמד עליו הכפר

קיים היום צפונית למושב בית נחמיה, כביש 444 עובר מערבית לכפר וכביש 6 מזרחית לו. בצדי הכפר נראים שרידי מחצבות. בית הקברות של בית נבאלא קיים במצב של הזנחה והרס חלקי. חלק מהמצבות הגבוהות עדיין נראים במקום. הקבר הבולט ביותר, הבנוי מאבן, של קברו של אחמד סלימאן קטיפאן, סבו של אדיב קטיפאן, יו"ר עמותת פליטי בית נבאלא, והוא גר כיום בראמללה.
בכניסה לכפר, הכניסה לבית נחמיה היום, עומד עדיין בית הספר. מבנה מלבני, בעל קומה אחת, בנוי מאבן, ומשמש כיום משרדים של קק"ל. היישובים הישראליים בסביבה השתלטו על האדמות החקלאיות של הפליטים ומעבדים אותן. חלק מאדמות הכפר נכלל בפארק חורשת שוהם, ו"שביל ישראל" עובר בין שרידי הכפר ההרוס.
ישראל הקימה על אדמות הכפר שני מושבים. כפר טרומן ב- 1949 על שם נשיא ארה"ב לשעבר הארי טרומן, וב- 1950 את בית נחמיה דרומית לכפר, שתחילה נקרא בית נבאלה ב׳, אח"כ נבלט ולבסוף בית נחמיה.
ההגעה לכפר אפשרית בדרך עפר שמתחילה ממגרש חניה מאחורי בית הספר, מיד שמאלה אחרי שער בית נחמיה.

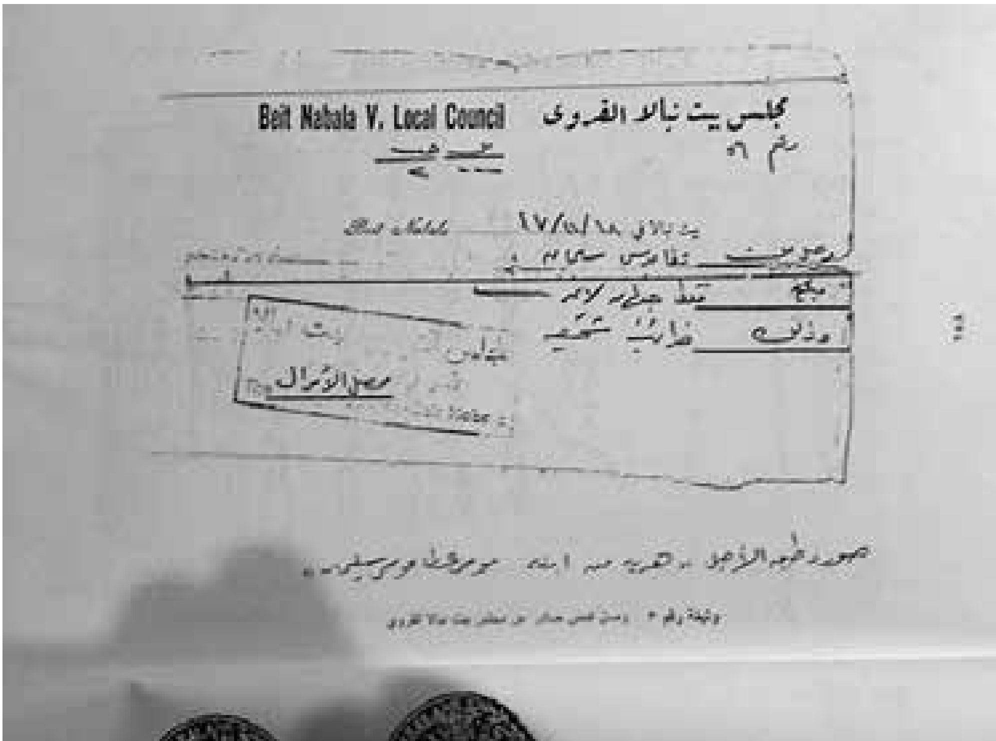

شهادة

ابراهيم احمد سليمان قطيفان زيد
تاريخ الميلاد: 17.4.1928
مكان الولادة: بيت نبالا
أجريت المقابلة في مكان إقامته الحالي في رام الله

تاريخ المقابلة 4 آذار 2017
أجرى المقابلة: عمر الغباري ورنين جريس

بيت نبالا تقع الى الشرق من اللد. مطار اللد جزء منه في ارض بيت نبالا. من القرى اللي حوالينا كانت بدرس اللي لا زالت في الضفة وبلد اسمها الحديثة، بعدين دير طريف أقرب اشي النا. من ناحية المدن كان في حوالينا اللد والرملة، والمدن الأبعد يافا وحيفا. لكن اللد والرملة اقرب شيء.

البلد كانت مبنية على تلة والمقبرة من جهة الغرب. بير البلد كان اله قصة. بما انه البلد كانت كبيرة تركيا حفرت البير. وحطّوا له حجار وسلّم وصاروا يجيبوا ناس بالإيجار ينزلوا 50 متر حتى يطلعوا الميّ. بزمن الانجليز والدي راح للقائمقام باللد وقال له هذا تعب للناس، وما بكفّي والبلد كبيرة، وأنا بدي أجيب موتور. القائمقام قال له جيب موتور بس ما تطلب منا اشي. أبوي جاب موتور وبنى للبير بركة وحطّ حنفيّات حتى النسوان تقدر تعبي ميّ. الناس صارت تشرب وتدفع مبلغ بسيط على الحيوانات. هذا كان زمن الانجليز. بعدها أبوي حط بابور طحين على نفس الموتور. بعد ما اشتغل بابور الطحين سنة، أهل البلد احتجوا، وقالوا عم بصير فئران. فقام أبوي ونقل الموتور لداخل البلد وظلّ البير. لما طلعنا من البلد بال 48 كان فيها البير وبابور الطحين ومعصرة زيت ومدرسة للبنين ومدرسة بنات جنب مدرسة البنين بس ما كملوها.

البيت

البيت اللي انولدت فيه كان حوالي 140 متر وله بس أربع زوايا وعقده واحدة. أخوي عمل له شباك. كنا نفرش الفرشة ع الشباك. الحيط حوالي نصف متر. لما كانوا يعقدوا البيوت، كل البلد تتجمع وبعد ما يعملوا الطوبار تصير أهل البلد تساعد وتنقل الحجار. الاغنياء كانوا يزيدوا شوية زيت زيتون مع المي في الجبلة. لأنه البيت عالي. كان في مصطبة بالنص. الحيوانات والدواب تحت، والناس يناموا فوق، وكان محل عالي اسمه الراوية يحطوا فيه الزيت بالجرّات، وفي الخوابي كانوا يخزنوا

القمح والطحين. الخوابي كانت جوّا البيت. بيتنا كان عالي، يعني بدخل الجمل بالراحة. موقع بيتنا كان بالجزء الشمالي الغربي من البلد. بيتنا كان مميز باتساعه، وكان في حوالي 10 بيوت بالبلد مثله. باقي البيوت كانت أكثر بسيطة. اللي حالته منيحه كان يبني مع باطون وحديد.

التعليم

مدرسة البلد كانت أربع غرف. في الصف الرابع كان 12 طالب، متذكرهم كلهم. بالمدرسة كلها كان حوالي 50-60 طالب. كل سنة كانوا يزيدوا. بس ما كانوا يكملوا تعليمهم بعدين. البنات كانت أحيانا تيجي تتعلم مع الاولاد، بس عدد قليل ييجوا. مرات كان يجي شيخ ويقعد ومعه عصاه طويلة ويعلّم. هذا اسمه الكتاتيب وكان بالإضافة للمدرسة.

مدير المدرسة كان اسمه الشيخ عبد الله يعقوب من بدرس، هو وجماعته كانوا متعلمين وكان يعلّم عنا. بعد ال 48 أجا علّم هون بالبيرة ع زمن الاردن. كان عندنا استاذ اسمه أحمد سليمان وكمان مدرّس من اللد من دار أبو طوق. وواحد من غزة وواحد من دار زقوط من اسدود.

أنا تعلمت بالخليل وبمدرسة الخضوري، كنت اروح وآجي، وكنا نروح على الرملة ونركب بالباص، ونروح على القدس ومن القدس على الخليل. دراستي الابتدائية كانت في بيت نبالا لحد الصف الرابع. مبنى المدرسة بعده موجود لليوم. أنا دخلت على المدرسة سنة 1935، وكانوا يبنوا مدرسة للبنات وما كملوها. بعد الصف الرابع كمّلت دراستي باللد، ولأنه ما كان في معلم إنجليزي في بيت نبالا، اضطريت أعيد الصف الرابع مرة ثانية. هاي كانت ضارّة نافعة بالنسبة إلي. لأني لما عدت الصف الرابع صرت أقوى فصرت آخذ دائما امتياز. هذا كان بمدرسة اللد الثانوية، كانت قريبه ع المقبرة. بالصف الخامس كنا نتعلم كيمياء وأحياء وجبر. وكان في منزل ننام فيه باللد وبالسنة ندفع 10 جنيهات. أبوي توفى وأنا بالصف الخامس، وكان لي أخ أكبر منّي اصرّ إنه أكمل تعليمي، لأنه شعر بمسؤولية، كوْن أبوي كان حابب إني أكمّل تعليمي. بعد ما أنهيت الصف السابع، فكرنا بالبداية إذا أتعلم باللد أو يافا لكن لأنه ما كان هناك منزل للمبيت، قررنا اني اروح اتعلم بالخليل. لما خلصت صف رابع ببيت نبالا، أبوي اشترى بسكليت وجاب واحد علمني أربع خمس أيام عليه، وقال لي: بتركب البسكليت وبتروح ع اللد، واذا بنشر البسكليت حلّ مشكلتك بإيدك. تعلمت بالخليل لحد أول ثانوي أو ثاني ثانوي، بعد السابع. بعد ذلك رحت على مدرسة خضوري وكملت دبلوم ثلاث سنوات، يعني زيادة سنة على التوجيهي. مدرسة الخضوري قديمة وما بذكر وينتا اقيمت. موجودة جنب طولكرم، كانوا بالبداية يدرسوا فيها سنتين فقط، وبعدين رفعوها لثلاث. كانوا يجيبوا لنا معلمين من مصر. خضوري هو اسم شخص يهودي بنى مدرسة خضوري في الشمال لليهود وبنى النا كمان مدرسة. أنا تخرجت منها سنة 1948. كنّا لازم نتخرج بشهر 6 لكن خرّجونا بشهر 4 لأنه صارت أحداث. كانوا ييجوا عليها من غزه ومن صفد، وما كنا ندفع رسوم، كلّه على حساب الحكومة. كان راتبي أعلى من راتب اللي حاملين التوجيهي. أنا كنت آخذ 12دينار بالشهر واللي معهم توجيهي 10دنانير.

المسجد

كان في البلد مسجد ومقبرة، وكانت مضافة للبلد كلها، ولما ييجي واحد غريب ينام فيها. موقعها

كان بنص البلد. المسجد كان له مئذنة وفي الداخل في قبة مكتوب عليها الشيخ عبد القادر العقاب. هذا كان وليّ من الأولياء مدفون هناك، وكان مقامه جوّا الجامع. مبنى الجامع كان من حجر.

الإنجليز

الانجليز أخذوا قسم من أرضنا وعملوا فيها معسكر وصاروا يشغلوا قسم من أهل البلد. المعسكر أقيم حوالي سنة 1940. كانوا يشتغلوا عندهم بالحدادة والنجارة. الإنجليز لانهم كانوا محتلين كمان افريقيا كانوا يجيبوا معهم للكامب (المعسكر) ناس من السنيجال يشتغلوا معهم، وكان منهم مسلمين، وبالأعياد كانوا ييجوا عنّا ونعايد على بعض.

كان بالبلد عدّه مخاتير. احنا حمولتنا كان مختارها الحاج محمود حسين، وحمولة دار صافي كان مختارها مصطفى حسين، وكان في مختار اسمه حسين خليل. كانت المخاتير تتشاور مع بعضها والمختار كان يوخذ ٣ جنيهات بالشهر. عنّا كمان كان مجلس قروي. لما الإنجليز كانوا بدهن يهدموا بيت، كانوا ييجو كبسيّات بالليل يحطوا إشارة على البيت. بعد ما يروحوا ييجو ناس من عنا ويقيموا الإشارة ويحطوها على بيت ثاني مش مستعمل. الانجليز لما كانوا يشكوا ببيت إله علاقة بالثوار، كانوا يقولوا انه هذا البيت تابع للثوار يهدموه. الثوار كانوا ملزمين يلبسوا حطه وعقال عشان يبينوا سكان عاديين. لما كانوا ييجوا على البلد الناس كانت تحترمهم وتدير بالها عليهم. الحكي عن فترة الأربعينات. من بيت نبالا كثير شاركوا مع الثوار. لما سقطت البلد كان فيها 60 مسلح اللي شاركوا بمعارك.

الزراعة

أهل البلد كانوا فلاحين وكانوا يزرعوا القمح والشعير والسمسم والذرة البيضا والزيتون. زيتون بلدنا كان مشهور، الزيتون النبالي هو على اسم بيت نبالا. بالبلد كان في ثلاث بيارات، بيارة النا احنا، وبيارة لدار حسن علي، وبيارة لدار نخلة. أنا بالعطلة كنت اساعد اهلي بالزراعة. وكنا ننقل المحصول على عربايات، عرباية يسوقها زوج خيل، وفي ناس تناقل ع الجمل. ببيت نبالا ما كان في سيارات لكن كان في باص ييجي ع بيت نبالا وينقل الناس على اللد. الباص يمكن لناس من اللد.

عادات

بالأعراس كان العريس يركب على الفرس ويدور بالبلد، وكل دار يمرّ عنا كانوا يجيبوا قمباز ويحطوه قدامه كهدية. ولما يكون هو شخص معروف تصير الهدايا أكثر. بعدين ما في ثلاجات بالبلد، فكانوا يشتروا الكازوز ويحطوه بالبير بدلو. بعدين ينزلوا الناس لجهة المدرسة، النسوان تكون ورا العريس والزلام قدام، ويغنّوا، وبعدين يروحوا على الساحة ويقعدوا ثلاث أيام يعملوا سحجه ويوكلوا. بعض العرسان كانوا يطاردوا على الخيل.

بالأعياد واحنا صغار كانت النسوان تعطينا بيض ملوّن بعد ما يصبغوه بقشر البصل. هاي كانت بكل الأعياد. مرّات كانوا يجيبوا صندوق العجب والحكواتي.

بالبلد ما كان في حلويات، بس كان فيه حلويات لما كنا نروح على النبي صالح بالرملة. كنا نروح كتير على موسم النبي صالح. وكانوا يعملوا هناك خطابات. مرة أخوي شاف الناس واقفه فراح عندهم، وشاف ناس عم تخطب وسمع واحد

يقول: والان الكلمة للقرويّين، تفضل. اخوي تفاجأ ولكنه خطب فيهم، وقال: من لا أرض له، لا وطن له ومن لا وطن له فهو من الفاشلين. هاي بسنوات الاربعين.

اليهود قبل النكبة

كان بالمنطقة قبل النكبة مستعمرة اسمها بن شمن بين الحديثة وبين اللد. والعلاقة مع اليهود كانت متاحة وما في مشاكل، لكن ما كنا نزورهم ونروح عندهم. كان في شخص من دار الحسيني يشتغل بالمساحة. لما كانت اليهود بدها تشتري أرض كان يحكي للناس عشان تخرب البيعة. في منطقه بقبية اسمها البيرة، كانوا بدهن يبيعوها لليهود، أجوا جماعتنا من بيت نبالا وقالوا لهم اذا بتبيعوا راح نمنعكم تروحوا على اللد. وما باعوا.

النكبة

في يوم اجوا شباب صغار وقالوا للختيارية انه الانجليز بدهن يبيعوا بضاعة من كامب الانجليز لانهم انسحبوا منه. الانجليز طلعوا قبلنا بحوالي 6 أشهر. الناس صارت توخذ من الكامب حديد وخشب وهيك امور. حطّوا شخص مسؤول من بيت نبالا اسمه يوسف، كان يبيع ويجمع الفلوس. بعدين كان يوخذ المصاري ويوزعها على الأهالي. يومها اجوا شباب وقالو له: بدل ما انت توزّع مصاري، خلينا نعمل خندق ونجيب شيك (سياج) وندافع عن البلد. لكن أهل البلد ما رضيوا. هذا كان مباشرة بعد ما انسحبوا الإنجليز. لما كانت تمرّ قافلة يهود كان الإنجليز يحطوا مصفحتين قدامها ومصفحتين وراها. مرّة اهل البلد اللي عندهم سلاح لبدوا على جنب الطريق وصاروا يطخّوا على المصفحات، بدل ما يطخوا على القافلة كانوا يطخوا ع المصفحة وهذا ما بيئذي، ويومها حوالي 10-12 واحد استشهدوا من البلد. من الطرف الثاني ما انقتل حدا.

كانت أخبار فلسطين نقراها بالجرايد. كان في جريدة بتعريفة، اسمها جريدة فلسطين كانت تصدر بيافا.

بآخر أيامنا بالبلد، احنا ما شفنا ولا اشي، لكن شفنا أهل دير طريف انسحبوا وأجوا على بلدنا، وظلّهم طالعين على بدرس. احنا طلعنا معهم.

كان في انفجارات ومعارك على اطراف البلد. اجوا ناس معهم سلاح، كانوا يطلعوا جبل عالي بعيد ويطخوا ع اليهود، لكن ما يعملوا اشي. احنا طلعنا لما شفنا أهل دير طريف والطيرة وقوله والعباسية وسلمة طالعين، احنا طلعنا. البلاد هاي طلعت مع بعض. اللي عنده دابّة يركب واللي ما عنده يمشي. أنا طلعت مع عمي. احنا كان معنا بندقيات على كتفنا وبالطريق تعبنا. وصلنا بدرس مشي، أهلي كانوا صاروا طالعين قبلنا على بدرس. البندقية اخذها واحد مصري وما رجعها. بعد فترة تجمعت الناس وقالت بدنا نرجع ع البلد، لكن كانوا خايفين من اليهود، وما رجعوا. كانت الناس تتسلل وتجيب زيت وسمسم وهيك أمور. مرّة كان القمر قوي فراحوا ابن خالي وابن عمي وجابوا الراديو من البلد. كان عنا راديو، إله بطارية على جنب. والإنجليز ... اللي كان عنده راديو كانوا يعطوه صندوق خشب، وبس تيجي فيه محطة مصر وفلسطين. اليهود اعتقلوا ناس من بلدنا اللي كانت تحاول ترجع. حوالي ٦٠ شخص اخذوهم للأسر بالمعسكر بصرفند. صرفند كانت بعيدة. كنا نبعث لهم مكاتيب مع الصليب الأحمر وافرجوا عنهم بعدها.

كان ختيارية ظلوا بالبلد، وما طلعوا. في واحد

اسمه احمد سالم أخذ حماته ودشّر امّه. وفي واحد بقيت امّه بالبلد وبعث حدا يجيبها بالليل. وصار ينادي بالليل «يا صبحة، يا صبحة»، والّا واحدة بتردّ عليه بصوت عالي: احنا ثلاثة اسمنا صبحه بالبلد، اي صبحة بدك؟ قال أنا بدي صبحة الصالح. أخذها وركّبها على الحمارة وطال الحطّة ولفّ اجرين الختيارة وجابوها. باقي الختيارية بقوا عشان ما حدا أخذهم. وبعدين أخذوهم اليهود وحطوهم بملجأ باللد حتى ماتوا. واحدة من اللي رجعوا حكتلنا انه اليهود أخذوهم.

ورغم اللجوء

بعد حوالي شهر من ما طلعنا من البلد صاروا يهدموا. والناس ظلّت تتسلل حوالي 5-6 اشهر. وبعدها بطلّوا. أنا وأهلي بعد ما طلعنا قعدنا ببدرس وسكنّا بدير عمّار عند أقارب. بيتهم كان ضيّق فبنينا سقيفة برّة. بعدها رحت أنا على السعودية سنة 1953. قبل ما طلعت على السعودية كنت معلم مدرسة بعمواس من 1949 حتى 1953. بعد عمواس قدمت طلب للسعودية وعملوا لي امتحان بالقدس، انجليزي ورياضيات. سافرنا حوالي خمسة، واشتغلت هناك كاتب بشركة الأرامكو الأمريكية - السعودية. راتبي وقتها كان قليل وطلبت إني أصير معلّم مدرسة لأنه الأجرة اكثر، وبعمل ساعات زيادة. دورّت على شغل واشتغلت معلّم براس تنورة، وبالشهر وصل معاشي 1000 ريال. كنا نوخذ الريالات بكيس آخر الشهر. بهذاك الوقت صار حادث بالدمّام وانقتلوا خمس فلسطينية. أهلي سمعوا بالراديو عن الحادث، وأخوي راح على مطار قلنديا، ولما نزلت التوابيت صار يقرأ أسماء الموتى حتى يشوف إذا اسمي معهم او لا. مطار قلنديا ظلّه يشتغل لحد سنة 1967. سنة 1958 رجعت على البلاد وحصلت على بعثة لامريكا ودرست بالجامعة هناك. بعدها رجعت على عمان ومنها على رام الله. تزوجت سنة 1952 وكل هاي التنقلات كنت لحالي، وزوجتي تدير بالها على الأولاد. لما صار احتلال ال 67 أنا كنت مدرّس بس ساكن بحيفا. أنا لفيت بالبلاد وعلّمت بكثير مدارس. وبرام الله صرت نائب مدير التربية والتعليم وتقدمت بشغلي وصرت مدير الدائرة.

بعد النكبة زرت البلد كم مرّه، وتعرفت على قبر أبوي وعمي.

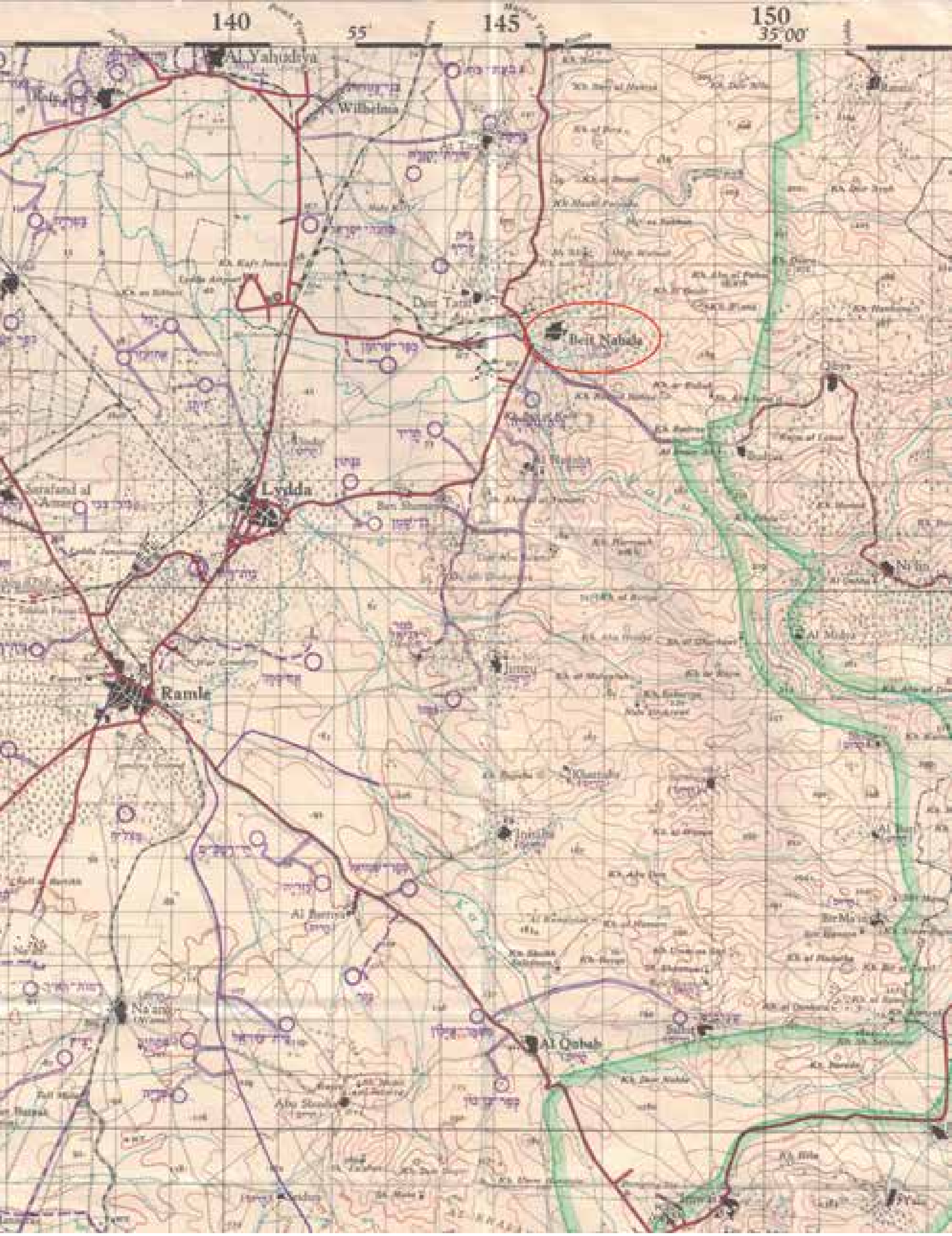

خريطة بريطانية من عام 1942 وعليها إضافات إسرائيلية سنة 1956\7 .

מפה בריטית משנת 1942 עם עדכון ישראלי ב 7-1956 , הודפס ע"י מחלקת המדידות ישראל, 1958

British map -1942 with Israeli update 1956-7

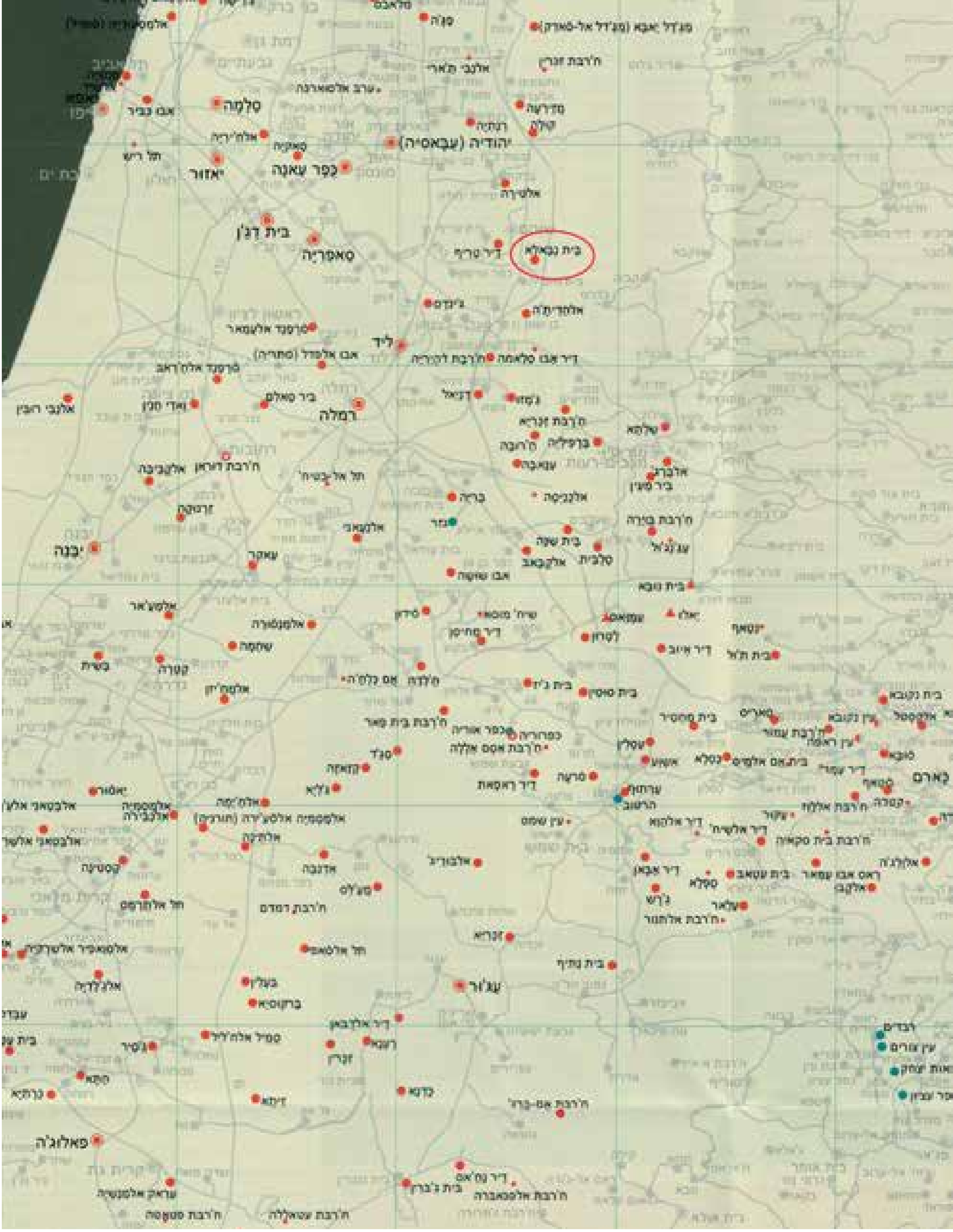

خريطة النكبة بالعبرية من إصدار زوخروت، 2015

מפת הנכבה בעברית. הוצאת זוכרות. 2015

Nakba Map in Hebrew. Zochrot. 2015

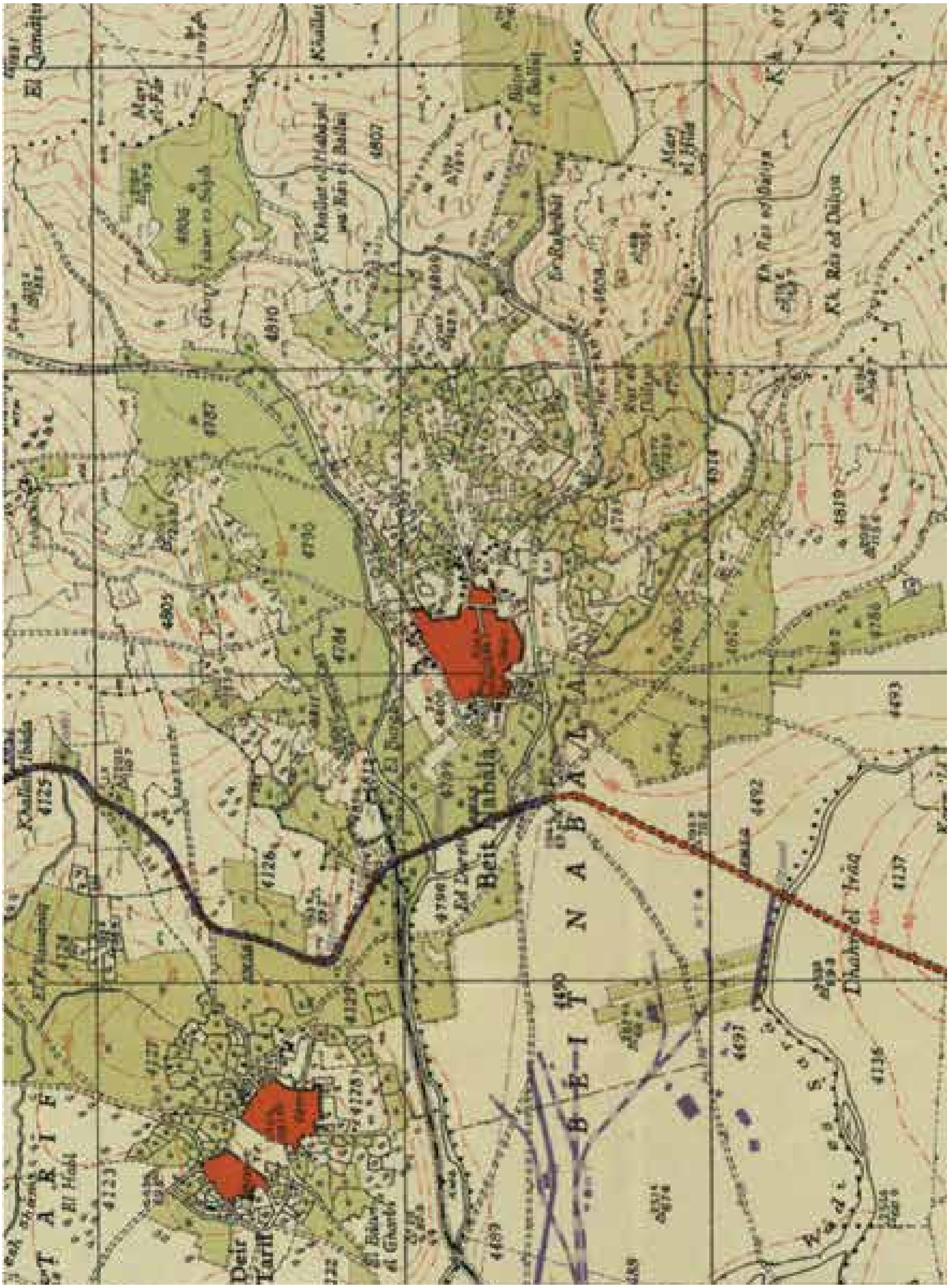

خريطة بريطانية لبيت نتيف والمنطقة. مسطح البناء للقرية ملوّن بالأحمر وأراضي القرية الزراعية باللون الأخضر.

מפה מנדטורית לשטח בית נתיף נבאלא. השטח הבנוי צבוע באדום והשטח הירוק הוא אדמות הכפר החקלאיות.

.Mandatoric map originally 1:10000 of Bayt Nabala and the area

.The central built area of every village was originally marked in redand the village’s land in green

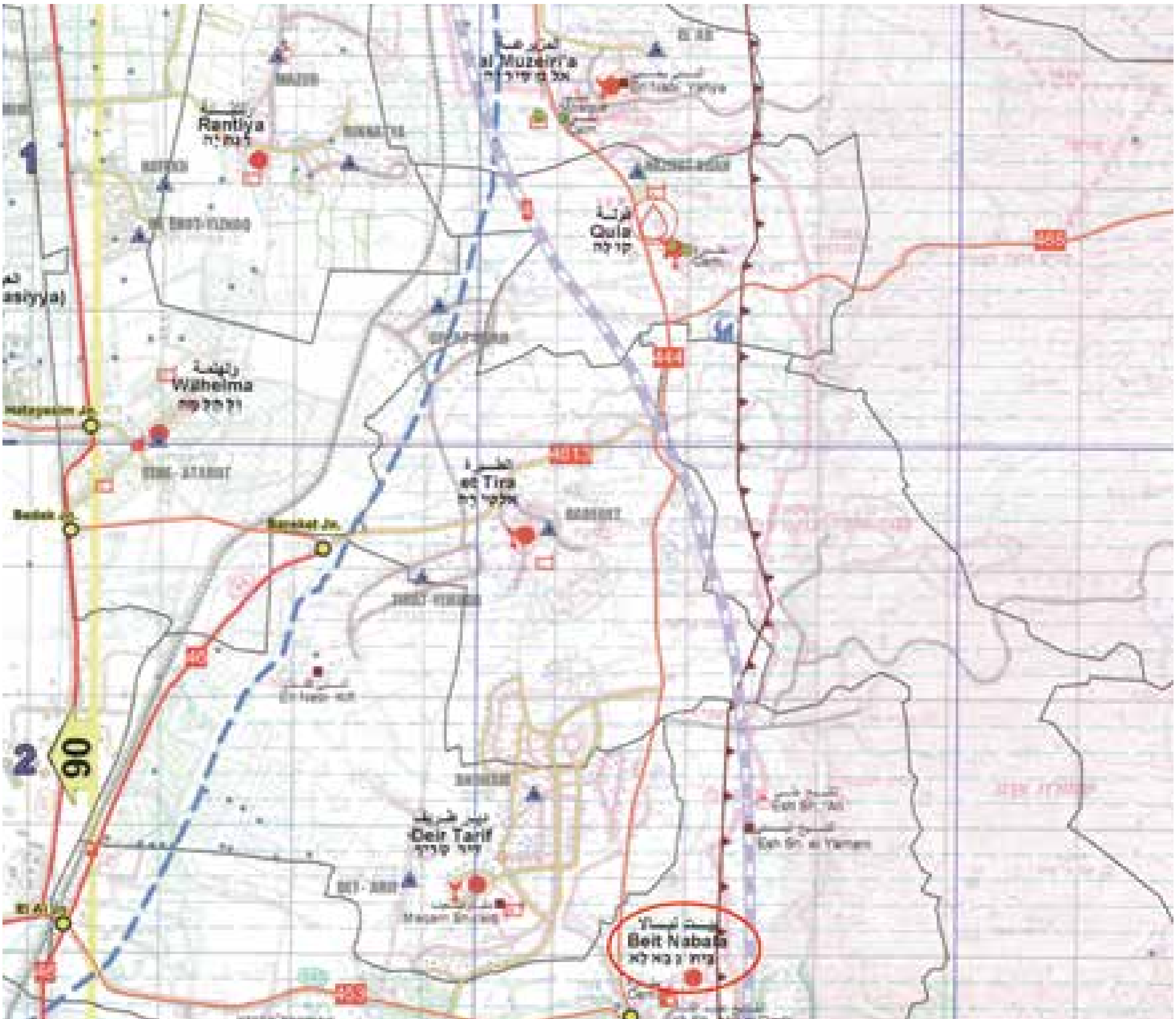

أطلس « طريق العودة»: إعداد سلمان أبو ستّة، لندن، 2007

מתוך אטלס "דרך השיבה", ערך: סלמאן אבו סִתָּה, לונדון, 2007.

The Return Journey, A guide to the depopulated and present Palestinian towns and villages and holy sites, in English, Arabic and Hebrew

by: Salman H. abu-Sitta, London, 2007

עדות

אבראהים קטיפאן זיד
תאריך לידה: 17.4.1928
מקום לידה: בית נבאלא
הראיון התקיים בביתו הנוכחי ברמאללה

תאריך ראיון: 4.3.2017
מראיינים: עצר אלעַבארי ורנין ג׳ריס

בית נבאלא ממוקם מזרחית ללוד. שדה התעופה לוד הוקם בחלקו על אדמת בית נבאלא. הכפרים השכנים היו בדרס שעדיין קיים בגדה המערבית, אלחדיתיה, דיר טריף שהיה הכפר הקרוב ביותר אלינו. הערים הקרובות היו לוד ורמלה. יפו וחיפה היו רחוקות יותר.
הכפר היה בנוי גבעה, ובית הקברות בקצה המערבי שלו. באר הכפר, ביר אלבלד, יש עליו ספור. כיוון שהכפר היה גדול אז הטורקים חפרו את הבאר בשבילנו. בנו סביבו מאבן, הרכיבו סולם ושילמו שכר לאנשים כדי להוציא את המים מעומק של 50 מטר. בתקופת הבריטים פנה אבא שלי לממונה על המחוז בלוד ואמר שזה רק מעייף את האנשים ואיננו יעיל, אינו מספיק והכפר גדול. אני רוצה להביא גנרטור. הממונה על המחוז אמר תביא גנרטור רק אל תבקש מאתנו כלום. אבא שלי קנה גנרטור, בנה בריכה מסביב לבאר, התקין ברזים כדי שנשים יוכלו למלא מים בקלות. האנשים שתו מהבאר והשקו את בעלי החיים, ושילמו סכום סמלי על השקיית בעלי החיים. אחר כך, אבא שלי הפעיל טחנת קמח ליד הבאר באמצעות אותו גנרטור. אחרי שנה התושבים התלוננו שטחנת הקמח מביאה עכברים לאזור הבאר. אבא שלי העביר את הטחנה לתוך הכפר. כשיצאנו ב- 48 היו בכפר באר, טחנת קמח, בית בד, בית ספר לבנים, ולידו בית ספר לבנות בבניה אבל שלא הושלמה.

בית

הבית בו נולדתי היה 140 מטר, שטח פתוח, ארבע פינות וקשת אחת גדולה. אח שלי פתח חלון בקיר. היינו פורשים מזרן על החלון. רוחב הקיר היה חצי מטר. כשיצקו תקרת בית היית רואה כל הכפר מגיע לעזור ולהעביר את האבנים. העשירים היו מוסיפים שמן זית לתערובת. כי הבית היה גבוה הוא צריך בוץ חזק יותר. הייתה רצפה מוגבהת במרכז הבית. בעלי החיים למטה, ובני המשפחה ישנים למעלה. היה בבית גם בוידם ששמו בו את כדי השמן. במחסנים, ח׳ואבי, אחרים היו מאחסנים את החטה והקמח. הח׳ואבי היו

בתוך הבית. הבית שלנו היה גבוה מאוד. גמל יכל היכנס בקלות לתוך הבית. המיקום של הבית היה בחלק הצפוני מערבי שך הכפר. הוא היה בית מיוחד מבחינת הגודל. אולי עוד 10 בתים כאלה היו בכפר. יתר הבתים היו יותר פשוטים. מי שמצבו הכלכלי היה טוב בנה בית מבטון וברזלים.

לימוד

בית הספר היה ארבעה חדרים. בכתה ד׳ היו 12 תלמידים. אני זוכר את כולם. לפעמים, בנות באו ללמוד עם הבנים. אבל זה היה נדיר. לפעמים גם השיח׳ היה מלמד את הילדים, היה לו מקל ארוך. זו שיטת החדר, בנוסף לבית הספר. מנהל בית הספר היה עבדאללה יעקוב מבדרס. הוא ומשפחתו היו מלומדים. אחרי 48 הוא לימד כאן בעיר אלבירה. היה גם מורה בשם אחמד סלימאן, מורה מלוד ממשפחת אבו טוק, מורה מעזה ואחד מאסדוד ממשפחת זקות.

אני למדתי בחברון וגם בבית ספר ח׳דורי (כדורי) שליד טולכרם. הייתי מבקר בהרבה מקומות. הסתובבתי הרבה בחיים שלי. הייתי נוסע לרמלה באוטובוס. גם לירושלים ומשם לחברון. למדתי בית ספר יסודי בבית נבאלא עד כתה ד׳. המבנה של בית הספר עדיין קיים. התחלתי ללמוד ב- 1935. התחליו לבנות בית לבנות בכפר אבל לא המשיכו. אחרי כתה ד׳, המשכתי לימודים בלוד. כיוון שלא היה מורה לאנגלית בבית נבאלא, נאלצתי להישאר כתה וללמוד שוב בכתה ד׳. זה היה דבר רע שיצא ממנו טוב. למדתי שוב את כתה ד׳ ונהייתי חזק יותר בלימודים. כל הזמן קיבלתי ציון מצוין. זה היה בבית הספר התיכון בלוד, ליד בית הקברות. בכתה ה׳ למדתי כימיה, ביולוגיה ואלגברה. היו מעונות לתלמידים בלוד, ישנו שם ושילמנו עשרה ג׳ניה (פאונד) בשנה. אבא שלי נפטר כשהייתי בכתה ה׳. אחי הגדול התעקש שאמשיך את הלימודים. הוא חש אחריות להמשיך את רצונו של אבא. אחרי שסיימתי כתה ז׳, התלבטנו בין המשך לימודים בלוד או יפו, אבל לא מצאנו מעון לגור בו ולכן החלטנו לבסוף שאלמד בחברון. למדתי בחברון עד כתה י או י״א. אחר כך הלכתי לבית ספר ח׳דורי והשלמתי דיפלומה שלוש שנים. זה היה שנה אחת יותר מלימודי תיכון רגילים. בי״ס ח׳דורי הוא בי״ס ישן, לא זוכר מתי הוקם. ח׳דורי הוא אדם יהודי. בנה בית ספר ליהודים בצפון ולנו בנה בית ספר ליד טולכרם. היו מורים שם גם ממצרים. אני סיימתי את הלימודים שם ב- 1948. היינו אמורים לסיים את השנה בחודש יוני אבל סיימנו באפריל כי כבר התחילו האירועים. היו תלמידים מעזה עד ספד (צפת). לא שילמנו שכר לימוד. הכל על חשבון הממשלה. המשכורת שלי הייתה גבוהה יותר ממי שיש לו רק תעודת בגרות. קיבלתי 12 דינר ובעלי תעודת בגרות קיבלו 10 דינר.

המסגד

היה בכפר מסגד ובית קברות. היה גם בית פתוח לאירוח- דיואן. אנשים זרים היו לנים בדיואן שהיה במרכז הכפר. המסגד בנוי אבן והיה לו צריח וכיפה כתוב עליה אלשיח׳ עבד אלקודר אלעקאב. זה היה אחד הצדיקים שקבור שם. הקבר שלו בתוך המסגד.

הבריטים

הבריטים לקחו חלק מאדמות הכפר ובנו עליהן מחנה צבאי, והעסיקו חלק מאנשי הכפר. המחנה הוקם סביב 1940. עבדו בו בנגרות ומסגרות. הבריטים, שכבשו אזורים גם באפריקה, הביאו למחנה אנשים מסנגל

לעבוד בו. אלה היו מוסלמים. בחגים היו עושים את החג אצלנו וחגגנו יחד.
בכפר היו כמה מח׳תארים. בחמולה שלנו היה אלחאג׳ מחמוד חסין. מחמולת סאפי היה מסטפא חסין, והיה עוד מח׳תאר חסין ח׳ליל. הם היו מתייעצים אחד עם השני. כל מח׳תאר היה מקבל 3 פאונד פלסטיני בחודש. הייתה גם מועצה מקומית בכפר. כשהבריטים היו רוצים להרוס בית בכפר, היו עושים פשיטות בלילה, ומסמנים את הבית המיועד להריסה. אחריהם היו אנשים מהכפר מעבירים את הסימן לבית אחר שאינו בשימוש. הבית שהיה חשוד בשימוש למורדים, הבריטים היו הורסים אותו. המורדים היו מקבלים כבוד ועזרה בכפר. אני מדבר על שנות הארבעים. מבית נבאלא היו הרבה צעירים בשורות המורדים. כשהכפר נפל היו כ- 60 צעירים חמושים עם המורדים.

חקלאות

תושבי הכפר היו חקלאים. הם גידלו חטה, שעורה, סומסום, תירס להן וזיתים. הזיתים שלנו היו ידועים. הזית הנבאלי הוא על שם הכפר שלנו. היו שלושה פרדסים בכפר, אחד לנו, אחד לחסן עלי ואחד למשחת נח׳ילה. אני עבדתי בחופשות עם המשפחה בחקלאות. היינו מעבירים את היבול בכרכרות נגררות ע״י שני סוסיםץ היו אנשים שהעבירו על גמלים. לא היו מכוניות בבית נבאלא. קו אוטובוס עבר ליד הכפר ונסע ללוד.

מנהגים

בחתונות היה החתן רוכב על סוס ועושה סיבוב בכפר. כל בית שעבר לידו היה נותן לו בגד כמתנה. אם החתן הוא אדם חשוב אז המתנות היו יקרות יותר. וכי לא היו מקררים, היינו מקררים את בקבוקי השתיה במי הבארות. היינו ממלאים דלי בבקבוקי גזוז ומכניסים את הדלי לבאר. החתן והאנשים היו ממשיכים במסע החתן ־זפה- עד באר הכפר. הגברים לפני הסוס והנשים מאחורי הסוס, הולכים תוך כדי שירה עד החצר. החגיגות בחצר נמשכו שלושה ימים. חגיגה ואוכל.

היהודים לפני הנכבה

הייתה באזור מושבה יהודית בין לוד לכפר אלחדית׳ה. היחסים עם היהודים היו אפשריים וללא בעיות. אבל לא היינו מבקרים אצלם והם לא ביקרו אצלנו. איש ממשחת אלחסייני עבד במדידות באותם ימים. כל פעם שהיהודים רצו לקנות אדמות היה מספר לאנשים כדי לקלקל את העסקה.

הנכבה

יום אחד צעירי הכפר אמרו לזקנים שהבריטים רוצים למכור ציוד מהמחנה הצבאי כי הם עוזבים אותו. הבריטים עזבו כ- 6 חודשים לפנינו. האנשים התחילו לסחוב דברים מהמחנה הבריטי. אדם בשם יוסף היה אחראי על גביית הכסף תמורת הציוד שנמכר והיה מחלק את הכסף בכפר. כמה צעירים הציעו שבמקום לחלק את הכסף הם יחפרו תעלות ויקנו גדר תיל להגנה על הכפר. אבל לא הייתה הסכמה על כך בכפר. החדשות על מה שמתרחש בפלסטין התפרסמו בעיתונים. היה עיתון פלסטין שיצא ביפו, עלה עשר אגורות, וקראנו אותו כל הזמן. בימים האחרונים בכפר, אנחנו לא ראינו יהודים. אבל ראינו את תושבי דיר טריף נוטשים את כפרם לכיוון שלנו. היו פיצוצים מסביב לכפר אבל לא בכפר. כשראינו את תושבי דיר טריף, אלטירה, אלעבאסיה וסלמה, גם אנחנו יצאנו מהכפר. אני הלכתי עם הדוד שלי. היו לנו רובים על הכתף.

המשפחה שלי יצאה לפניי לכיוון בדרס. את הרובה שלי לקח גבר מצרי ולא החזיר אותו. אחרי כמה ימים התכנסו התושבים והציעו שנחזור לכפר, אבל היה פחד מהיהודים ולבסוף לא חזרנו. צעירים היו מסתננים לכפר כדי להביא מצרכים מהבתים, שמן, סמוסום וכו׳. בני הדודים שלי הסתננו לבית שלנו והביאו את הרדיו. היה לנו רדיו עם בטריה בצד שלו. הוא קלט רק את תחנת מצרים ופלסטין. היהודים עצרו הרבה אנשים מהכפר שניסו לחזור. היו כ- 60 גברים בשבי במחנה סרפנד (צריפים). הוא היה רחוק בשבילנו. שלחנו לאסירים מכתבים דרך הצלב האדום. אחרי תקופה הם שוחררו.
כמה זקנים נשארו בכפר. לא יצאו. איש אחד, אחמד סאלם, לקח אתו כשיצא מהכפר את חמתו אבל אמא שלו נשארה. הוא שלח מישהו בלילה להביא את אמו. זה התחיל לקרוא ברחבי הכפר בקול רם בשם אמו של אחמד ״סבחה, סבחה״. פתאום עונה לו מישהי בקול רם: ״אנחנו שלוש נשים עם שם סבחה פה. איזה סבחה אתה מחפש״? וזה אמר סבחה סאלח. הביא אותה על החמור. אבל שאר הזקנים נשארו ואף אחד לא הביא אתם. שמעתי שהיהודים לקחו אותם למקלט בלוד ומתו שם. אשה אחת שחזרה מהכפר סיפרה לנו על כך.

למרות הפליטות

כחודש אחרי שיצאנו מהכפר התחילו להרוס אותו. אנשים המשיכו לסתנן במשך 5-6 חודשים. אני והמשפחה גרנו בדיר עמאר אצל קרובי משפחה. בנינו ליד הבית שלהם צריף. נסעתי לסעודיה ב-1953. לפני הנסיעה הייתי מורה בית ספר בעמואס מ- 1949 עד 1953. בסעודיה עבדתי בהתחלה כפקיד בחברת אראמקו האמריקאית-סעודית, ואחד כך התחלתי לעבוד כמורה שם. ב-1958 חזרתי ומיד קיבלתי מלגה ושוב נסעתי, הפעם ללמוד בארה״ב. אחרי הלימודים עבדתי בעמאן ואחר כך ברמאללה. עם הכיבוש ב- 1967 לימדתי בחיפה. חזרתי לרמאללה, קיבלתי תפקיד במנהלת החינוך של מחוז רמאללה, הייתי מפקח, התקדמתי לסגן מנהל ואחר כך מנהל מחלקת החינוך במחוז.
אני ביקרתי בבית נבאלא כמה פעמים אחרי הנכבה, וזיהיתי את הקבר של אבא שלי ושל דוד שלי.

أديب سليمان قطيفان يقرأ الفاتحة عند قبر جدّه في بيت نبالا
אדיב קטיפאן נושא תפילה ליד קבר סבו בבית נבאלא

شهادة

نعمة حسن حسين مبارك صافي
سنة الولادة 1932
مكان الولادة بيت نبالا
أجريت المقابلة في مكان إقامتها الحالي في رام الله

تاريخ المقابلة 6.3.2017
أجرى المقابلة عمر الغباري ورنين جريس

يوم ما طلعنا من البلد كان عمري 16. تجوزت وعمرى 15 ونص. طلعت من البلد حامل 4-5 اشهر. طلعنا في رمضان والدنيا حامية نار. جوزي اسمه محمد طه خالد صافي ماتت مرته فتجوزني واخوي تجوز بنته. كانت جيزة بدل. كان عند جوزي ولدين وبنت. كنت صغيرة وما كنتش أعرف بشغل الدار. تعلمت شوي شوي. متذكرة البلد كلها. متذكرة بيارتنا. كان عندنا بيارة. كنت أروح أنطر البيارة. وأعمل مرجيحة وألعب عليها وأنا أنطر. كنا شراكة مع دار عمي. وكان عندنا موتور يسحب الميّة من البير ونسقي شجر البرتقان. كان أخوي محمود ينزل في البير تحت تحت حتى نبطل نشوفه قد ما هو عميق. البيارة بين بلدنا وبين دير طريف. احنا ودير طريف بياراتنا وأراضينا جنب بعض. كنا نروح للبيارة ع الحمارة وع الجمل، أبوي كان عنده جمل. كنا نروح أنا وعبد السلام أخوي ع الكسارات مع الجمل. كنا نجيب صرار (بحص). كان عبد السلام يعبّي وأنا أسحب الجمل. وكانوا يعطونا نمرة عن كل نقلة وبآخر النهار يعطونا مصاري. وكانوا اليهود ييجوا يشتروا من عندنا صرار. كان جنب البلد ترين (قطار). لما كنت أنطر بالبيارة كان ييجي القطار ويعمل طوط طوط بصوت عالي فكنت أخاف وأهرب لراس البيارة من تحت. كان القطار يوقف جنب البلد وكنا نركب فيه. أنا ركبت بالقطار من عند بلدنا. كنا نروح ع الكسارات نعبّي حصمة، حجارة صغيرة. كانت إلنا كسارة ولخالي الحاج حسن كانت كسارة. وكانوا يجيبوا ديناميت يفجروا الصخر. وكانوا يصيحوا للناس ابعدوا بدنا نولع الديناميت ونفجر الصخر. أخوتي الكبار كانوا يجيبوا كحل ويعبوا بين الحجار ويبعدوا عنهن ويفجروا الحجار. الكسارة كانت في أرض أبوي. وكان عندنا شجر زيتون. كنت أروح مع أبوي على الحمارة نسقي الزيتون. أبوي ينشل ميّ من البير وأنا أسقي الشجر. قسم من الزيتون كان في أرض الدّريس. كنّا نلقط برتقان نوكل ونوزع ع الجيران ونبيعه باللد والرملة. وكانت امي مرّات تطلب مني أعمل غدا. كنت أروح أخبر خبز ذرة وأجيب

الأكل ع الأرض. بذكر كان واحد ييجي ع البلد يبيع فول، نعمل مدمس ونوكل مع الجيران. أنا كنت أحب هذيك الأيام. كنا نزرع فول اخضر وفجل وبطيخ وجزر وبندورة وبامية. كل عيلة إلها طابون. دار أبوي كانت على راس الجبل وتطل على النوادر (البيادر). هناك كنا نجيب السمسم والقمح ونعمل فريكة. البيوت كانت عقود. وبير البلد عند المدرسة. بينّا وبين دير طريف. كانت أمي تبعثني ع البير أعبّي ميّة بالجرّة. أحط الجرة بالحوض وأعبيها. أهل دير طريف كانوا مرّات يعبّوا من عنّا. وكان جسر تحت الشارع نمرق من تحته. الشارع بينا وبين دير طريف كان أسفلت. أراضينا كانت تلتقي مع أرض الحديثة وقولة واللد وبدرس. كنت أروح ع اللد مشي. وع الرملة كنا نروح على موسم النبي صالح. زبل البقر كنا ننشفه ونعمله كتل ونولعه للتسخين ولتشغيل الطابون. مرة مرضت وأخذوني على مستشفى بيافا. كان المستشفى ع البحر. نيموني بالمستشفى. النارسات قصوا لي شعري. كان شعري حلو. قلن الوجع سببه من شعري. أنا ما صدقتش.

في واحد من البلد فتح فرن وكنا نخبز فيه، كان محله بأول البلد عن المقبرة.

لما تجوزت ركبوني ع الفرس وزينوها، أولاد عمي واقفين من جهة واولاد خالي من جهة، وأخذوني عند بير الميّ وهناك أهل جوزي لاقوني. زفوني وكانوا يغنّوا «شدي رحيلك يا نعمة يا صافاوية". نسيت الأغاني. عرسي كان قبل التهجير بثمان شهور. كان عند بلدنا كبانية. مرّة أمي قالت لي ولبنت أخوي روحوا لقطوا خبيزة من عند الكبانية. رحنا بس ما لاقينا خبيزة. شفنا حاكورة مزروع فيها زهرة، قرنبيط. كان عمري يمكن 10-11 سنة. صرنا نلقط زهرة. فجأة أجا الناطور

اليهودي. طردنا. هربنا. كان يحكي عربي. بنت أخوي راحت وتخبّت عند ناس من اللد كانوا يشتغلوا بأرضهم. أنا شدّني من طوقي. أخذني ع الكبانية. اسمها بن شمن. دخلني غرفة مليانة بارود مصفصف، بندقيات، زيّ اللي نصيد فيهن. واحنا ماشيين للغرفة كانوا اولاد اليهود الصغار يضربوني بإجريهم. تركني بالغرفة وراح جاب تاكسي. أخذني ع الرملة ع المحكمة. هناك استنطقوني. سألني من وين انت؟ قلت من بيت نبالا. سأل مين مختار؟ بلدكم قلت اسمه عمي مصطفى طه. صار سلفي هو أخو جوزي. سأل ليس جيتوا ع الكبانية؟ قلت جينا ندوّر ع خبيزة وما عرفناش انه الزهرة إلها اصحاب. واحنا بنات صغار. فدشروني. اليهودي جابني من الرملة وعند الكبانية نزلني وقال روّحي لحالك. ركبت بعرباي مجرورة ع بغال، ناس مرقوا عني وركّبوني معهم، وفي الطريق لاقيت أخوتي جايين يدوّروا عليّ على تراك (شاحنة) لواحد من بلدنا.

دار سيدي الشيخ أمين كانوا شيوخ وكانوا مسؤولين عن الجامع. للجامع كان بير والميّة فيه مثلجة. الجامع كان ع راس البلد من فوق، جنب المقبرة. كان للجامع ميذنة وقبّة. كنا نطيح من عند القبور ونروح ع بير الميّ. كنا نعصر زيتون عند دار وائل الحاج حسن، كان عنده معصرة.

كنا نلقط الخضرة، البامية والبندورة، ونبيعها بالبلد. خطرة أنا وبنت عمّي طلعنا نبيع. أنا معي بامية وهي معها بندورة. نلفّ بالبلد ونصيح بندورة يا طباخات، بامية يا طباخات، ع شان الناس تشتري. بنت عمّي كانت تلدغ بالراء وكانت تستحي تصيح بندورة. قالت الله يخليك بنت عمي انت نادي بندورة وانا بنادي بامية. أنا عمدًا ما قبلتش. وقلت مرة هيك ومرة هيك. فصارت هي يا حرام تقول بندوغة يا طباخات

وأنا أقول بامية يا طباخات.
في يوم أجت أميرة بنت أخوه لخطيبي وسرقت مني عيار الوزن، وصارت تمشي وتقول تعالي خذيه. وصارت تجرجرنا لدار العريس خطيبي. ما وصلت والّا أخوي عبد السلام هناك. يا الله شو استحيت. واحنا خاطبين كان خطيبي ييجي عنا كل يوم ويجيب معاه هدية بطيخة.

البنات ما تعلموا بالمدرسة بس كان في راهبات يجين ع البلد ويجمعن البنات الصغار ويعلموهن راس روس. كانوا يقعدوا بغرفة بالبلد. أنا كنت أروح أتفرج عليهم من الشباك. بعدين صاروا يبنوا مدرسة للبنات بالبلد بس ما خلصتش، طلعنا قبل ما تخلص. لما أخوي محمود ختم القرآن عملوا له حفلة وزفة بالبلد. وكنا نروح ع المواسم باللد والرملة وكانوا النسوان ييجو طناجر دوالي. أمي والنسوان كانوا يروحوا ع القدس يبيعوا صيصان ويشتروا حاجات من هناك.
الانجليز عملوا كامب جنب البلد. متذكرة، كان الحصيدة بعدها مش جاهزة، قصّوا الزرع وبنوا الكامب. كانوا زلام من البلد يشتغلوا فيه. أخوي عبد السلام كان يشتغل بالكامب. بنات البلد كانوا يبيعوا بيض بالكامب ولليهود. الانجليز فكفكوا الكامب واحنا بالبلد. كانوا ناس من بلدنا يشتروا ويوخذوا حديد من الكامب.
واحنا مهاجرين، أم حافظ أجاها الطلق وولدت واحنا ماشيين. قال لها حماها ارميه. ثارت تصرخ كيف أرمي ولدي. بالآخر أخذته معها وهيو صار مدير مدرسة وتقاعد.
كان رمضان. أنا كنت رايحة أعبّي ميّ من البير. ولّا بنات دير طريف جايات ع البلد فارعات دارعات. سألناهن شو صار؟ قلن اليهود اخذونا. احنا سمعنا صوت انفجار عند الدّريس. انفجار قزان (برميل متفجرات). الناس خافت. كان واحد من الساقية ساكن بالبلد ومعاه تراك (شاحنة). طلعنا معاه أنا وسلافي ونزلنا عند راس كركر. قعدنا بين الشجر. كان معي بامية. كان رمضان. طبختها وأفطرنا عليهن. طلعنا من البلد وما أخذنا معنا غير شوي طحين وشوي أكل. سكّرنا الباب وأخذنا المفتاح. كل الناس طشّت بالجبال. خايفين. وسمعنا شو عملوا بدير ياسين. ظلّ بالبلد كم ختيار وما بعرف شو صار معهم. بعدين صار شباب من البلد يتسللوا للبلد ويجيبوا اغراض وأكل وغنم.
سكنّا في دير عمار حتى ال 67. وخلفت اولادي كلهم في دير عمار. بالحرب طلعنا يومين من البلد وتخبينا بالمغر. جيش العرب انسحب وانهزم. رجعنا لدير عمار. بعد يومين صاروا يقولوا أورشليم القدس. يا ويلي قديش زعلت يومها.

עדות

נעמה חסן מבארכּ סאפי
שנת לידה 1932
מקום לידה: בית נבאלא
הראיון התקיים בביתה הנוכחי בראמללה.

תאריך הראיון: 6.3.2017
מראיינים: עמר אלעַבארי ורנין ג׳ריס

ביום שיצאנו מהכפר הייתי בת 16. התחתנתי בגיל 15 וחצי. כשיצאתי מהכפר הייתי בהריון 4-5 חודשים. יצאנו ברמדאן. היה קיץ והיה חם. בעלי הוא מחמד סאפי, אשתו נפטרה ואחר כך התחתן אתי. אחי התחתן באותו יום עם הבת של בעלי. אלה היו נישואי החלפה. לבעלי היו שני בנים ובת אחת. הייתי מאוד צעירה ולא הסתדרתי בעבודות הבית. אבל למדתי לאט לאט. אני זוכרות את הכפר כולו. זוכרת את הפרדס. היה לנו פרדס. הייתי שומרת על הפרדס. הייתי בונה נדנדה בין העצים, שיחקתי ושמרתי. היינו שותפים עם הדוד שלי. היה אצלנו גנרטור לשאיבת מים מהבאר כדי להשקות את עצי התפוז. מחמוד אחי היה יורד לתוך הבאר ויורד מטה עד שלא יכולנו לראות אותו. הייתה באר עמוקה. הפרדס היה בין הכפר לדיר טריף. הפרדס והאדמות שלנו ושל דיר טריף היו צמודים. רכבנו על חמור ולפעמים על גמל כדי להגיע לפרדס, כי הוא היה קצת רחוק מהבית. לאבא שלי היה גם גמל. אני ואחי עבד אלסלאם היינו הולכים למחצבות על הגמל. הבאנו חצץ. עבד אלסלאם היה מעמיס ואני הייתי גוררת את הגמל. היו נותנים לנו כרטיס עם כל העברה כדי לספור כמה פעמים העמסנו ובסוף היום שילמו לנו כסף. גם יהודים קנו במחצבות שלנו. ליד הכפר הייתה תחנת רכבת. כששמרתי בפרדס, בכל פעם ששמעתי את הרכבת מתקרבת וצופרת טוטטוט בקול רם, פחדתי וברחתי לקצה השני של הפרדס. הרכבת הייתה עוצרת ליד הכפר והיינו עולים לרכבת לפעמים. אני זוכרת שגם אני נסעתי ברכבת. הייתה לנו מחצבה וגם לדודי מצד אמא אלחאג׳ חסן. היו מביאים דינמיט ומפוצצים את הסלע. היו צועקים לאנשים, תתרחקו, אנחנו הולכים להדליק את הדינמיט ולפוצץ אץ הסלע. האחים הגדולים שלי היו קונים אבק שריפה, דוחפים לתוך הסלעים, מתרחקים ומפוצצים אותם. המחצבה הייתה בתוך האדמה של אבא שלי. היה לנו מטע זיתים. הייתי מצטרפת לאבא שלי, רכבנו

על החמור כדי להשקות את עצי הזית. אבא היה מוציא מים מהבאר ואני מקשה את העצים. מטע הזיתים היה באזור אלדריס ליד הכפר. קטפנו תפוזים מהפרדס, חלק נתנו לשכנים וחלק מכרנו בלוד ורמלה. כשעבדנו באדמה, אמא הייתה לפעמים מבקשת ממני להכין אוכל, הייתי אופה לחם מקמח תירס. היה טעים מאוד. אני זוכרת שאיש אחד היה מסתובב בכפר ומוכר גרגרי פול, היינו קונים ומכינים פול מדמס ואוכלים עם השכנים. אני אוהבת את הימים ההם. באדמה זרענו פולים ירוקים, צנון, אבטיח, גזר, עגבניות, במיה ועוד. בכפר היה לכל משפחה טבון משלה. הבית של שלנו היה הגבעה למעלה והשקיף לגרון. לגורן היינו מביאים את התבואה, סומסום וחיטה. היינו מפוררים את הגרגרים. מהחיטה עשינו פריכּה, חיטה מעושנת. בתי הכפר היו בתי קשתות. הבאר המרכזית של הכפר, ביר אלבלד, הייתה ליד בית הספר. בין בית נבאלא לדיר טריף. אמא שלי הייתה שלוחת אותי לבאר כדי למלא את הכד מים. הייתי מכניסה את הכד לתוך השוקת וממלאת אותו. גם אנשי דיר טריף לפעמים לקחו מים מהבאר שלנו. הכביש בינינו לבין דיר טריף היה מזופת, ומתחתיו גשר. היינו הולכות מתחת לגשר. האדמות שלנו נפגשו עם אדמות דיר טריף, לוד, קולה ובדרס. הייתי הולכת ברגל ללוד. היינו הולכים לרמלה בחג אלנבּי סאלח. את הרפש של הפרות היינו מייבשים ומכינים ממנו כדורי תבערה לטבון ולחימום מים. פעם הייתי חולה ולקחו אותי לבית חולים ביפו. מהחלון של בית החולים ראיתי את הים. אושפזתי. האחיות גזזו את השיער שלי. היה לי שיער ארוך ויפה. לא הבנתי למה, אני זוכרת שאמרו שבגלל השיער יש לי כאבי ראש. הן שקרניות. הן בטח עשו זאת מתוך קנאה. הייתי עצובה מאוד. גם אמא שלי כעסה מאוד ולא האמינה להן.

ביום החתונה שלי הרכיבו אותי על סוס. קודם קישטו את הסוס כמובן. בני הדודים שלי מצד אבא עמדו מצד אחד, ובני הדודים שלי מצד אמא עמדו מהצד השני של הסוס. ליוו אותי עד החצר ליד הבאר המרכזית. שם קיבלה את פניי משפחת החתן. עשו לי טקס זפה ושרו את השירים הידועים. שכחתי את השירים. החתונה לשי הייתה שמונה חודשים לפני העקירה.

ליד הכפר הייתה מושבה ליהודים. יום אחד, אמא שלי אמרה לי ולבת אחי ללכת ללקט ח׳ביזה ליד המושבה. הלכנו אבל לא מצאנו ח׳ביזה. בצד הדרך ראינו שדה כרובית. לקטנו כמה כרוביות. הייתי ילדה בת -10 11 שנה. פתאום הופיע השומר יהודי. הוא דיבר אתנו בערבית. גרש אותנו. ברחנו. רץ אחרינו. בת אחי הצליחה להימלט ולהתחבא אצל משפחה מלוד שעבדה במטע הזיתים שלה הסמוך. אותי הוא תפס מהחגורה. לקח למושבה. קראנו לה בן שמן. הכניס אותי לחדר מלא רובים מסודרים בשורה. כאלה שהיו לצייד. בדרך לחדר הזה התקבצו ילדים יהודים ובעטו בי ברגליהם. השאיר אותי בחדר והלך להביא מכונית. לקח אותי לבית משפט ברמלה. שם תחקרו אותי. שאלו אותי מאיפה את. אמרתי מבית נבאלא. מי המח׳תאר של בכפר? עניתי הדוד מסטפא טאהא. אחר כך הוא נהיה גיסי. הוא אח של בעלי. שאלו למה באתן למושבה? אמרתי שחיפשנו ח׳ביזה. מצאנו גינה עם כרוביות. לא ידענו שיש לה בעלים. אנחנו ילדות קטנות. שיחררו אותי. השומר היהודי הוריד אותי ליד המושבה ואמר תלכי מכאן לבד. עברו אנשים עם עגלה נגררת ע״י פרדות וחצרו לי. בדרך ראיתי את האחים שלי על

משאית באו לחפש אותי. משאית של איש מהכפר.
היה בכפר מסגד. מפחת אלשיח׳ אמין הייתה אחראית עליו. הם היו אנשי דת. למסגד הייתה באר, והמים שלה קרים כקרח. המסגד היה ממוקם על הגבעה בכפר למעלה, ליד בית הקברות. למסגד היה צריח וכיפה.
כשהלכנו לבאר הכפר המרכזית הלכנו בדרך שליד בית הקברות. את הזיתים סחטנו בבית הבד של ואאל אלחאג׳ חסן.
הנה סיפור מצחיק. היינו מוכרים את הירקות שלקטנו בשדה לנשות הכפר. אני ובת הדוד שלי היינו מסתובבות ברחובות הכפר וצועקות "בנדורה (עגבניות) יא טבחיות" "במיה יא טבחיות". בת דודי הייתה עילגת והתקשתה לבטא ר כמו שצריך. היא התביישה לצעוק בנדורה. התחננה שהיא תצעק רק במיה ואני אצעק בנדורה. לא הסכמתי (צוחקת). אמרתי לה פעם כך ופעם כך. וכל פעם שהמסכנה צעקה בנדוע׳ה יא טבחיות במקום בנדורה, צחקתי עליה.
עוד סיפור. יום אחד, אמירה בת אחיו של ארוסי, פגשה אותנו ברחוב והעלימה את כדור הברזל של השקילה. איפה זה שאלתי. אמרה השובבה שאם את רוצה אותו תבואי אחרי. היא גררה אותנו עד לביתו של ארוסי. וזה אסור. פתאום אחי הבכור מגיע לשם. אוי לבושתי. ממש התביישתי. דרך אגב, בתקופת האירוסין, ארוסי היה מבקר כל ערב בבית שלנו ומביא אתו כל ערב ... אבטיח.
הבנות לא למדו בבית הספר. אבל היו נזירות שהגיעו לכפר מדי פעם, אספו את הבנות ולימדו אותן ראס רוס. היו לומדות בחדר אחד הבתים. הייתי מסתכלת עליהן מהחלון ושומעת אותן לומדות. מאוחר יותר התחילו לבנות בית ספר לבנות אבל הוא לא נגמר. יצאנו מהכפר לפני שהוא הסתיים. כאשר אח שלי מחמוד השלים את קריאת הקוראן כולו, עשו לו מסיבה ותהלוכת שירים, זפה, ברחובות הכפר. בחגים היינו הולכים ללוד ורמלה. הנשים היו מביאות סירים מלאים בעלי גפן ממולאים. אמא שלי ונשים מהכפר היו נוסעות גם לירושלים למכור אפרוחים ולקנות מצרכים מהשוק.
הבריטים בנו מחנה צבאי ליד הכפר. אני זוכרת זאת. היה לפני עונת הקציר. החיטה עוד לא הבשילה. אבל הם עקרו הכל ובנו את המחנה. גברים מהכפר עבדו במחנה הבריטי. גם אחי עבד אלסלאם עבד שם. הבנות מכרו ביצים במחנה וליהודים. הבריטים פירקו את המחנה הצבאי זמן קצר לפני שנטשנו את הכפר. אנשים מהכפר קנו ולקחו ברזלים מתוך המחנה.
במהלך ההגירה, אם חאפד׳ הייתה בהיריון וקיבלה צירים באותו חום וילדה בדרך. חמהּ אמר תשאירי את התינוק ותמשיכי ללכת. היא אמרה איך אעזוב את הבן שלי. לא הסכימה. נשאה אותו והמשיכה בדרך. והנה, הוא נהיה מנהל בית ספר ועכשיו יצא לפנסיה.
היה רמדאן. הייתי בדרך לבאר למלא מים. פתאום אני רואה את נשות דיר טריף נכנסות לכפר שלנו מבוהלות. שאלנו מה קרה? אמרו שהיהודים לקחו את הכפר. שמענו קול פיצוץ ליד אלדריס. פיצוץ חבית נפץ. האנשים פחדו. איש מכפר אלסאקיה היה גר בכפר שלנו והייתה לו משאית. הוא לקח אותנו במשאית והוריד אותנו ליד ראס כּרכּר. נשארנו בין העצים. היינו בצום. לקחתי אתי מהבית קצת במיה. בישלתי במיה ואכלנו אותה בארוחת שבירת הצום. יצאנו מהכפר בלי כלום, מלבד קצת קמח וקצת אוכל. נעלנו את הדלת ולקחנו את המפתח. כל האנשים משוטטים בגבעות. מפוחדים. וכבר שמענו

מה עשו בדיר יאסין. בכפר נשארו כמה זקנים ואני לא יודעת מה קרה להם. צעירים היו מסתננים לכפר ומביאים חפצים ואוכל וכבשים.

גרנו בבית עמאר עד 67. ילדתי את כל ילדיי בדיר עמאר. יצאנו מהכפר רק ליומיים והיינו במערות ליד דיר עמאר. צבא הערבים נסוג והובס. חזרנו לדיר עמאר. אחרי יומיים התחילו לומר אורשלים אלקֻדס (השם החדש של ירושלים בערבית שישראל התחילה להשתמש בו במקום רק אלקדס). אוי כמה כעסתי אז.

نصب تذكاري في مركز مخيم الجلزون
אנדרטה במרכז מחנה הפליטים אלג'לזון

لا أحد ينتظر «الأتونبيل»

زياد خداش
كاتب ومعلمّ
من بيت نبالا – الجلزون- رام الله

أعيش في المخيم، منذ اكتشفت عيوني فضاءها البصري، ومنذ عرف جسدي أن أزقة المخيم لا تتسع للرقص، رأيت كل شيء في حياتي، وأحسستُ وحلمتُ بكل شيء من منظار المخيم، مكاناً وذكريات ريفٍ مشعة، توارثتها (شجرةً شجرة، وينبوعاً ينبوعاً) عن جدي، وسياقاً وطنياً وحلم عودة. في طفولتي، حين كان يُسألني أحد من كبار السن في المخيم: من وين إنت يا ابني؟ كنت أجيب على الفور: من (بيت نبالا)، قضاء الرملة، وكنت أرى الفرحة على وجه السائل ترقص، وتتحول إلى حديقة من فراشات جذلى، في ما يشبه احتفاءً بالجواب المشتهى، أو طمأنينة على عافية ذاكرة مخبأة في حبة القلب، أو قلقاً يحسه السائل العجوز على مصير البلاد المنهوبة فيٍ وجداننا، نحن أطفال المخيم. كان المشهد واضحاً: لاجئون عنيدون يحلمون ببلاد بعيدة، طردوا منها ذات كارثة، يعيشون مؤقتاً في مكان اتفق على تسميته (المخيم). كنا واضحين، الأعداء واضحون، الألم واضح، الحنين واضح. لا شيء يتداخل مع شيء، لا شيء يصنع التباساً مع شيء آخر. لا شيء يستعير أفقاً أو لوناً من شيء آخر. الآن، تداخل كل شيء، صار الحنين إلى أرض الحكايات الكبرى رومانسية فجة وقديمة، وصار النضال من أجل العودة لا واقعية عقيمة، ومحض شعارات ترفع فقط حلية كفاحية استعراضية، لا برنامجٍ أو خطة أو استراتيجية، ولم يعد المخيم مخيماً، صار حيّاً في مدينة، أو حارة في بلدة، ارتفعت فيه عمارات ضخمة، وجاءه أناس من خارجه، ليستأجروا فيه الشقق. لم تعد أحاديث المقاهي قصص البلاد وحكايات الحصاد وليالي الصيف الرائق والبحر، صارت الأحاديث عن الأعمال وزواج الأولاد، وقصص رعب داعش، وسحر

«تويتر» و«واتس أب» وجاذبية «فيس بوك». وحين أسال طفلاً في المخيم، من أي بلد أنت؟ يجيبني على الفور أنه من مخيم الجلزون. وحين أسأله عن المكان الذي ولد فيه جده، يجيب (مثلاً) العباسية. وحين أقول له: أنت، إذن، من العباسية، أليس كذلك؟ يصفعني بجواب خطير: «لا، أنا من الجلزون وجدي من العباسية». مات معظم كبار السن الذين ورّثونا ذكرياتهم، فصارت ذكرياتنا التي لم نعشها هناك، وعشناها هنا. لم نحافظ عليها كما كان يفترض بنا أن نفعل. لم نبذل جهوداً حثيثة لنصد عن أطفالنا غول اليأس ومرض الاستسلام لغوايات عصر لا تُذكر فيه أسماء بلدانهم الأصلية في اليوم ألف مرة. لم نقل لأطفالنا، بما يكفي، من عزيمة وصوت مبحوح وثقة، أن لا حقّ يضيع ما دام خلفه مَن يطالب به، ولو بطاقة الحناجر، وبعد رحيل الحاجة صفية، قبل أعوام، عن (96 سنة)، من (بيت نبالا)، الساكنة في مخيم الجلزون، منذ عام 48، لم يعد أحد يوقف (أوتنبيل)، حافلة المخيم، ليسأل سائقه إن كان متجهاً إلى بيت نبالا أم لا، قالوا عنها مجنونة، وفاقدة للعقل والمنطق، قليلون جداً رأوا فيها هلوسة مفهومة، وحنيناً مريضاً، تسبب فيهما ثقل فاجعة فقد البلاد، وتفسخ الحياة بشكل مفاجئ، نادرون جداً مَن اتفقوا على أن هلوستها عين العقل وحنينها المعتوه عين المنطق، وأن كل من لا ينتظر (أوتنبيله) في شوارع المخيم، هو الأخرق والأهبل وفاقد العقل تماماً. ثمة خطط يجب أن توضع، ولا أعرف كيف، لاسترجاع حيوية الحلم ووهج الحنين إلى أرض الحنين. أتذكر، الآن، أم راشد، ابنة المخيم الثمانينية، وهي تجيب بعصبية على سؤال لصحافي أجنبي: «أنت تعيشين هنا. لديك بيت وأولاد وزوج يعمل، أليس هذا كافياً لنسيان الماضي»؟

جن جنون أم راشد، وصاحت في وجه الصحافي: «ولك شو اللي بتحكي فيه؟ أنا هون لاجئة، وبلدي هناك. (أشارت إلى يافا)، وهاي البلد اللي أنا فيها هون ما بعرف شو اسمها بس بعرف فلسطين اللي هي هناك، يلا امشي من قدامي، عمى يعميك». لم يعد أحد يغضب، اليوم، على أسئلة الصحافيين الغريبة والمشبوهة. بل بالعكس، صار بعضهم يبتسم لهم بكامل الملامح، بل ويتجول معهم بسعادة في الأزقة، مباهياً بهم الأهل والأصحاب والجيران، ثم يعزمهم على البيت، ويطعمهم «مفتولاً» أو «مقلوبة»، وينسى أن يقول لهم إن المقلوبة والمفتول أكلات لاجئة مثلنا، وتحنّ إلى العودة، تماماً مثلنا.

مخيم الجلزون للاجئين الفلسطينيين

تأسس مخيم الجلزون عام 1949 فوق مساحة من الأرض تبلغ 0.25 كيلومتر مربع (حوالي 250 دونماً) استأجرها الصليب الأحمر من أهالي قرية جفنا بواسطة الحكومة الأردنية، ثم امتدت إلى 337 دونماً عام 1988.

بني المخيم على تلة صخرية تبعد مسافة 7 كيلومترات شمال رام الله ، وبالقرب من قرية جفنا، وسمّي بهذا الاسم نسبة إلى عين الجلزون الموجودة في المنطقة، ويعتقد أنها كلمة يونانية معناها الينابيع الوفيرة.

سكن اللاجئون في خيام حتى عام 1955، بعدها بنت وكالة الغوث غرفة لكل عائلة، وكانت الحمّامات خارجية ومشتركة، وكان سكان المخيم ينشلون الماء من العيون المنتشرة في المنطقة.

والآن ومع تطور وكبر المخيم قام السكان بهدم غرف وكالة الغوث ورفع بنايات متلاصقة من عدة طوابق لتستوعب الازدياد المتصاعد للسكان. يعاني مخيم الجلزون من كثافة سكانية عالية، ويقدّر عدد اللاجئين الساكنين فيه اليوم بنحو 15 ألفًا، اضطر بعضهم للبناء على الأرض الملاصقة للمخيم ولكنها خارج مسطحه.

تتصل كافة المساكن بالبنية التحتية لشبكتي الكهرباء والماء العامة، إلا أن العديد منها ليست متصلة بنظام الصرف الصحي. وتوجد بالمخيم عيادة تابعة لوكالة الغوث وفيه أيضًا عيادات خاصة. يوجد في المخيم ثلاث مدارس، مدرسة ثانوية للبنات ومدرستان أساسيتان تابعتان لوكالة الغوث التابعة للأمم المتحدة، واحدة للإناث والأخرى للذكور، وكل منها تدرّس حتى الصف التاسع (ابتدائية وإعدادية). ويجري العمل في هذه الأيام على بناء مدرسة ثانوية للبنين.

ويوجد فيه العديد من المراكز الخدماتية التابعة للأونروا مثل مركز إرشاد وظيفي، ومركز توزيع أغذية. وتعمل فيه مؤسسات خاصة مدعومة من قبل اللجنة الشعبية مثل مركز إعادة تأهيل المعاقين، والمركز النسوي ومركز الشباب الاجتماعي الذي يهدف عبر برامجه إلى رفع المستوى الرياضي لدى أبناء المخيم، والنهوض بالشباب من النواحي الثقافية والاجتماعية، ويساهم في توفير فرص العمل. وقد تمّ إغلاق

المركز عدة مرات من قبل الاحتلال.
ويتهدد المخيم زحف استيطاني إسرائيليّ، فقد أُقيمت مستوطنة بيت إيل في عام 1977 بمحاذاة المخيم على أراضي قرية بيتين وقرية دورا القرع القريبتين. يقع المخيم - وفق تصنيفات اتفاق أوسلو- في المنطقة «ب» التي تخضع لسيطرة مدنيّة فلسطينية ولكن لسيطرة أمنية – عسكرية إسرائيلية.
تأسست اللجنة الشعبية لخدمات مخيم الجلزون عام 1996 كجسم شرعي يمثل اللاجئين الفلسطينيين تحت إطار منظمة التحرير الفلسطينية وقم تم تشكيل اللجنة من كافة الأطياف السياسية والاجتماعية داخل المخيم لمواكبة التطورات ومن اجل الحفاظ على الهوية الفلسطينية وحماية حقوق اللاجئين الفلسطينيين حتى تحقيق العودة وتقرير المصير. تشرف اللجنة الشعبية على المشاريع المقدمة للمخيم من المؤسسات والدول المانحة ووكالة الغوث الدولية وتعمل على تحقيق التواصل الاجتماعي بين أبناء المخيم، إضافة الى قيامها بالتنسيق مع المؤسسات العاملة خارج المخيم.
ينحدر سكان المخيم من 33 بلدة مهجّرة منذ عام 1948، أغلبها من مناطق اللد والرملة ويافا وعدد قليل من منطقة حيفا وغزة والخليل، ومنها: بيت نبالا ، اللد، العباسية، كفر عانة، السافرية، قولة، دير طريف، الدوايمة، صرفند الخراب، صرفند العمار، أم الزينات، الساقية، عنابة، الحديثة، البرّية، المزيرعة، طيرة دندن، البرج، صبارين، رنتية، وادي حنين، سلمة، خربة السدرة، الفالوجة، الخيرية، وكذلك بيت نوبا وعمواس المهجرتين عام 1967.

المصادر – מקורות

- موقع موسوعة المخيمات الفلسطينية
- (http://palcamps.net/ar/index.html)
- الموقع الالكتروني للانروا (https://www.unrwa.org/ar)
- اللجنة الشعبية لمخيم الجلزون
- הוועד העממי במחנה אלג׳לזון

מחנה הפליטים אלג׳לזון

המחנה הוקם ב- 1949 על חלקת אדמה ששטחה 0.25 ק״מ (250 דונם) בלבד, שהצלב האדום החכיר מתושבים בכפר ג׳פנא ליד ראמללה, באמצעות ממשלת ירדן. שטח הכפר התרחב ב- 1988 לכדי 337 דונם.
המחנה נבנה על תל סלעי במרחק 7 ק״מ צפונית לראמללה, ליד הכפר ג׳פנא. השם ניתן לו על שם מעיין אלג׳לזון הסמוך. סבורים שהשם בא מיוונית ומשמעותו מים בשפע. תושבי המחנה השתמשו במי המעיינות שבאזור במשך שנים.
בשלב מאוחר יותר, בעקבות ריבוי התושבים וגדילת המשפחות, הרסו תושבי המחנה את חדרי אונר״א ובנו בעצמם בתים לגובה, סמוכים אחד לשני, כדי להקל על הצפיפות הגדולה. מספר תושבי המחנה כיום מוערך בכ- 15 אלף פליטים. חלקם חרגו מהשטח המיועד למחנה, קנו אדמות סמוכות אליו והקימו עליהם בתים.
כל בתי המחנה מחוברים למערכות מים וחשמל, אך בתים רבים אינם מחוברים למערכת ביוב.
הפליטים במחנה גרו תחילה בתוך אוהלים עד 1955. אז בנה אונר״א (סוכנות הסעד והתעסוקה של האו״ם לפליטי פלסטין) חדר לכל משפחה, אבל השירותים בחוץ והיו משותפים למספר משפחות. במחנה פועלת מרפאה של אונר״א, בנוסף למרפאות פרטיות. ישנם שלושה בתי ספר, תיכון לבנות, יסודי עד כתה ט׳ לבנות ויסודי עד ט׳ לבנים. בימים אלה החלו עבודות לבניית בית ספר תיכון לבנים.
במחנה פועלים מרכזי סיוע חברתי השייכים לאונר״א כמו מרכז הדרכה תעסוקתי ומרכז לחלוקת מזון, וארגונים אחרים פרטיים הנתמכים על ידי הוועד העממי המקומי כמו מרכז הכשרה לבעלי צרכים מיוחדים, מרכז נשי ומרכז חברתי לנוער שפועל לקידום ספורט, תרבות וחברה. הוא גם פותח אפשרויות תעסוקה למספר צעירים בפרויקטים שלו. המרכז סבל התנכלויות הכיבוש ונסגר מספר פעמים בהוראת הצבא הישראלי.

הקמת התנחלות בית אל 1 ב- 1977 בסמיכות למחנה, על אדמות של הכפרים ביתין ודורא, מהווה, מעבר לתוקפנות שבעצם הקמת התנחלות במקום, מהווה איום מוחשי על התפתחות המחנה, ואף אולי על המשך קיומו. תושבי המחנה חוששים מתכנית להעתקת המחנה ממקומו. כיום, על פי הסכמי אוסלו, המחנה מסווג כאזור ב׳, שמשמעותו שליטה אזרחית של הרשות הפלסטיני אך שליטה ביטחונית -צבאית ישראלית.

הועד העממי המקומי במחנה הוקם ב- 1996. הוועדים העממיים במחנות הפליטים הם גוף רשמי שמייצג את הפליטים הפלסטינים ופועל בחסות אש״ף. הועד באלג׳לזון מורכב מכל הפלגים והתנועות הפועלות במחנה. מטרת הועד, כפי שכתוב בתקנון שלו, היא מעקב אחרי ההתפתחויות הפוליטיות, חיזוק הזהות הפלסטינית ועמידה על זכויות הפליטים הפלסטינים עד יישום השיבה והגשמת ההגדרה העצמית. הועד המקומי מפקח על הפרויקטים המוצעים לתושבי המחנה מטעם המדינות התורמות והאונר״א, פועל לחיזוק הקשרים החברתיים בין תושבי המחנה, והוא הגוף המתאם עם בין המחנה לבין ארגונים מחוצה לו.

פליטי אלג׳לזון שייכים לכ- 33 יישובים פלסטינים עקורים מאז 1948. רובם באזור לוד ורמלה, מעטים גם מאזור חיפה, עזה וחברון, כמו: בית נבאלא, אללד [לוד], אלעבאסיה, כפר עאנה, אלסאפריה, קולה, דיר טריף, אלדואימה, סרפנד אלח׳ראב, סרפנד אלעמאר, אם אלזינאת, אלסאקיה, ענאבה, אלחדית׳ה, אלבריה, אלמזירעה, טירת דנדן, אלבֻּרג׳, סבארין, רנתיה, ואדי חנין, סלמה, ח׳רבת אלסדרה, אלפאלוג׳ה, אלח׳יריה, בנוסף לבית נובא ועמואס שגורשו ב- 1967 מאזור לטרון.

Kh. Aly Malkina
Kh. Dathrah
Kh. Ibanneh
Kh. el Beida
Deir
Tureif
Beit Nabala
Kh. er Râs
Wady es Sîrâr
Râs el Sîra
Khurbet Budrus
Budrus
Haditheh
Shaikh Selim
North End of Base
Jindâs
Kh. Hamid
Kh. Zebdah
LUDD

ذاكــرات بــيــت نــبـالا

זוכרות את בית נבּאלא

Remembering Bayt Nabala

זוכרות
ذاكرات
zochrot

www.zochrot.org